Należytość pocztową uiszczono ryczałtem.

РІДНА МОВА

НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: WARSZAWA, UL. STALOWA 25 m. 10, ТЕЛ. 10-24-05. КОНТО ЧЕКОВЕ П. К. О. № 27110. — РУКОПИСИ ДЛЯ ДРУКУ МУСЯТЬ БУТИ НАПИСАНІ НА МАШИНІ (АБО НАЙВИРАЗНІШЕ РУКОЮ). — ЗМІНА АДРЕСИ 30 ГР.

ПРИСВЯЧЕНИЙ ВИВЧЕННЮ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР І ВИДАВЕЦЬ *Проф. Д-р ІВАН ОГІЄНКО*

ПЕРЕДПЛАТА *В КРАЮ*: НА РІК 6 ЗЛ., НА ПІВРОКУ 3 ЗЛ., НА ЧВЕРТЬ РОКУ 1·60 ЗЛ. *ЗА ГРАНИЦЕЮ* 2 ДОЛЯРИ (АБО: 35 КОР. ЧЕСЬК., 180 ЛЕЙ РУМ., 30 ФРАНКІВ ФРАНЦ., 5 МАРОК НІМЕЦЬКИХ) РІЧНО. — ЦІНА ПРИМІРНИКА 50 ГР., ЗА ГРАНИЦЕЮ 75 ГР.

РІК II. **БЕРЕЗЕНЬ 1934 РОКУ** **ЧИСЛО 3 (15).**

Всеукраїнська літературна мова й мова наших дитячих видань.

Сьогодні нема вже двох думок у питанні про конечну потребу створити всеукраїнську літературну мову. Кожний культурний нарід, чи то дуже численний, як росіяни, німці, французи, англійці, італійці, чи то малий, як, скажемо, чехи, кожний культурний нарід для своїх духових потреб має тільки о д н у добре вироблену літературну мову. Як знаємо, нема в світі мови, навіть найменшої, що не ділилась би на говори й говірки, а більші мови, напр. німецька, складається з надзвичайно великого числа найрізніших говорів. Культурні народи давно вже переконалися, що оруддям всенароднього порозуміння не може бути котрабудь говірка,— мусить бути така мова, що її розуміла б ціла інтелігенція даного народу, мова до певної міри штучна, надговіркова. І справді, — в кожній мові маємо безконечне число дрібненьких говірок, і то таких, що все чимось відрізняються одна від одної, що все мають свої власні прикмети. Мова кожного народу розпилюється на маленькі частки, як розпилюється й сам нарід. Без мови всенародньої — її звемо мовою л і т е р а т у р н о ю — не було б того спасенного цементу, що міцно з'єднує ці розпилені частки в одне гармонійне ціле, що зветься нацією.

Доля українського народу завжди складалася так, що ми не мали змоги об'єднуватися в одну націю. За останні століття ми все належали до кількох держав, все були відділені товстим муром один від одного. Життя наше точилося так, що в нас звичайно повставали інтереси тільки регіональні. Мова наша — а сьогодні нею говорять понад 40 мл. люда — мова наша поділилася на безконечне число найрізніших говорів і говірок, і це дроблення дійшло до того, що часом сусідні села помітно різняться своєю вимовою (див. „Р. Мова" ст. 107). А з цього сама собою випливає одна спасенна нам думка: мусимо створити таку всеукраїнську літературну мову, що міцно зцементувала б наш розсипаний нарід, що духово з'єднала б його в одну свідо́му націю.

Створення всеукраїнської літературної мови може принести нашому народові величезні духові користі, а серед них одна найбільша: мова ця міцно з'єднає етнографічну розгублену українську масу й створить із неї одну націю. Цебто, — сорокамільйонова маса нарешті почує себе одним народом, — народом зо спільними потребами, інтересами й завданнями. Всеукраїнська літературна мова стане духовим цементом народа-велетня, що по росіянах займає перше місце в слов'янському світі, а такий духово об'єднаний нарід легче й вільніше творитиме свою власну духову культуру

Мовний сепаратизм чи регіоналізм ніколи не дає добрих наслідків для народу, як однієї нації, — він тільки поглиблює народні розбіжності й створює зайві перешкоди для об'єднання народу в націю. Щоб довести цю думку, міг би подати тут десятки дуже промовистих прикладів, але вистачить нам і декілька. По революції 1917 р., коли народилася українська школа, потреба шкільних підручників стала в наддніпрянській Україні надзвичайно пекучим завданням дня. Кинулись були на готові підручники „галицькі", але... скористатися з них не могли. Не могли, бо не розуміли їхньої мови. Не розуміли не тільки діти — тут нічого дивного не було б, не розуміли їх учителі, цебто сама інтелігенція наддніпрянська. І в важливу історичну хвилю Галичина, цей П'ємонт український, духово не допомогла, хоч під Австрією завжди мала певну волю мовного розвою. Не допомогла, бо тоді недоцінювали ваги створення спільної всеукраїнської літературної мови. А це все тяжко відбилося на дальшій долі української школи, а з нею — й народу.

По тій же революції 1917 р., коли почалася дерусифікація церкви в Україні, духовенство накинулось було на грекоуніятську духовну літературу, особливо на збірники казань, шукаючи в них джерела для задоволення своїх пекучих потреб. Але... покинуло цю літературу, бо тут уже справді була мова, що її і в Галичині не всі розуміли (як знаємо, духовенство, на превеликий жаль, не йде спереді в вивченні літературної мови). І таким чином піввіковий дорібок галицького духовенства не приніс повної користи...

Міг би таких прикладів подати тут десятки, і всі вони переконливо стверджують одне: створення соборної всеукраїнської літературної мови потрібне нам так само, як потрібен хліб насущний, як потрібне повітря: фізично гинемо без хліба й повітря, але духово так само згинемо й без соборної літературної мови.

А що найстрашніше, — у нас ще й досі нема належного зрозуміння самої потреби всеукраїнської літературної мови. Ось на те яскравий приклад. Від 1917 по 1930-й рік буйно росла літературна мова в Великій Україні, і там і повстала нарешті висока ідея створення спільної всеукраїнської літературної мови. Ворота до такої мови — соборний правопис. І отож, року 1929-го в Україні й повстав т. зв. „академічний" правопис, як правопис всеукраїнський соборний. Пригляньтеся до цього правопису пильніше (див. „Рідне Писання" ч. І), і ви переконаєтесь, що це витвір спільного порозуміння східніх і західніх земель українських, цебто — що це правопис соборний. Такий правопис Галичина, як мала частина українського народу, мусіла приняти без дискусій, що й зробило Наукове Товариство 25 травня 1929-го року. Але частина громадянства не зрозуміла високої ідеї соборного правопису, — зчинила проти нього крик і галас, як проти правопису ніби „большевицького", стала дошукувати в ньому дрібних непослідовностей зо свого регіонального пункту зору. І висока соборна ідея правопису не принесла для Нації всього того, чого можна було сподіватися. Не принесла, бо ідеї цієї вкінці злякалися й керуючі тепер кола в Україні, почали валити цей соборний правопис, бажаючи заступити його знову регіональним. І в той час, коли творці соборного нашого правопису опинилися за в'язничними ґратами, або на засланні за межами України, або й за межами цього світу, тоді саме у Львові завзято валять і висміюють і цей правопис, і творців його... Трагедія, що може статися тільки серед українського народу...

Соборна всеукраїнська літературна мова потрібна нам так само, як потрібен хліб насущний, як потрібне повітря. Цю думку мусять глибоко зрозуміти всі, що творять нашу літературну мову, — школа (вчителі), преса, духовенство, взагалі — вся інтелігенція. Коли зміниться стан у Великій Україні і галицька книжка зможе вільно піти туди, що ж ми дамо тоді своєму знеможеному братові з того, чого він сам творити не в силі? Чи знову дамо йому підручника непридатного, чи проповідь незрозумілу? Чи знову високо-

патріотичне галицьке духовенство заговорить до нього „австріяцькою“ мовою?

Настав уже час зрозуміти нарешті, що ціла інтелігенція наша мусить послуговуватися тільки всеукраїнською літературною мовою. Час настав уже зрозуміти аксіому інших народів: літературної мови треба добре вчитися, щоб знати її. Глибоко вірю, що все це ми таки зрозуміємо, і що час цього зрозуміння не за горами, що „Рідна Мова“ гасла свої кидає не в самітній пустелі.

Як показує досвід, молодь наша найбільше зрозуміла пекуче рідномовне гасло створення всеукраїнської літературної мови, й помалу, але вперто й послідовно, йде до того. Так буде й далі, а тому вчительство й молодь будуть найпершими каменярами всеукраїнської літературної мови. Місячник „Учительське Слово“, орган „Взаїмної Помочі Українського Вчительства“, перейшов уже на всеукраїнський правопис, не злякався навіть і ославленого апострофа. Те саме зробили з нового року й тижневики „Хліборобський Шлях“ і „Вісті“. Щоденник „Новий Час“ ступнево переходить на цей же правопис. Це знаменний факт нашого здвигу з мертвої точки.

Ось через це мова наших дитячих журналів, — а маємо їх уже не мало — набирає великого значення. Навча́ння української мови в школі сьогодні не задовольняє всіх потреб народу вже хоча б через те, що шкіл цих тепер занадто мало. Отже навчання дітей рідної мови стає обов'язком батьків і письменників (див. „Р. Мова“ 1934 ст. 5-8). Дитячі журнали при такому стані стають на перше місце при вивченні рідної мови, особливо тепер, коли наші родини не говорять ще літературною мовою. А між тим,— усі наші дитячі журнали, серед них і такі поширені, як „Світ Дитини“, „Дзвіночок“ і „Наш Приятель“, видаються мовою регіональною, місцевою. Дитина навчається книжної мови і з свого журналику, помалу звикає до цієї мови, вона потроху стає йому „його мовою“, і ця мова не забувається аж до могили. І як же пізніше розчарується молодий читач наших дитячих журналів, коли довідається правди, що навчався тільки мови регіональної, що вона багато йому не придасться... А пересвідчившись, хиба не подякує він своїм дитячим журналам, виховникам мови серед молоді.

Ще недавно в педагогічній науці досить поширена була думка, ніби до наших наймолодших треба промовляти його місцевою мовою. Сьогодні ця думка не має багатьох прихильників, бо ж тяжко окреслити розміри цієї місцевої мови. Українці в колишній Росії завжди домагалися навчати дітей „місцевою“ мовою, але під мовою „місцевою“ розуміли літературну українську. Хто обстоює потребу промовляти до дитини тільки мовою місцевою, той мусить визнати за конечне й потрібне створення, скажемо, букварів і читанок для лемків, гуцулів, бойків, волиняків і т. ін.

Думаю, що для нас, українців, думка навчати дітей головно місцевої мови не тільки не корисна, але просто шкідлива. Поки ми не створимо всеукраїнської літературної мови, доти все, що пишеться й друкується регіональними мовами, буде для нас, як для народу, що хоче стати свідо́мою нацією, дуже шкідливе, бо заважатиме всеукраїнському об'єднанню (звичайно, не маю тут на увазі письменників, що навмисне пишуть місцевою мовою, — це в кожній літературі дуже корисне). В процесі вироблення всеукраїнської літературної мови дитячі журнали при сьогодняшнім нашім стані, мають не менше значення, як сама школа, а тому для громадянства зовсім не все одно, якою мовою вони виходять. Час вимагає, а потреби цілого народу наказують, щоб усі наші дитячі журнали негайно перейшли на літературну всеукраїнську мову, — звичайно, просту, до дитячого зрозуміння пристосовану. Нехай батьки рішуче вимагають того від усіх наших дитячих журналів.

Славний словіст, цілому світові відомий учений В. Ягіч ще 1909 р. (Archiv XXXI 459) твердив про навчання дітей по слов'янських школах, що „треба вже з нижчих клас середніх шкіл відучувати молодь від уживання різних діялектичних рис у вимові та в формах“. Ця Ягічева думка для нашого народу стократ корисніша, бо вона провадила б нас до об'єднання

бодай мовного. Дитина, навчившись літературної мови з дитячих журналів, а може і з школи, пізніше скріпить і побільшить своє знання, і стане свідомо до шерегів тих, що творитимуть всеукраїнську літературну мову й культуру. **Даймо ж дітям своїм змогу вже з дитячих журналів навчатися всеукраїнської літературної мови!** Не забуваймо, що дитячий вік — найпридатніший для вивчення всяких мов.

Пригляньмося, що роблять інші народи, навіть державні, в цій ділянці. Чи знаєте ви польські дитячі журнали регіональними мовами? Ні, таких нема. Ось недавно вийшла Програма навчання польської мови в народніх школах (Program nauki w publicznych szkołach powszechnych trzeciego stopnia, Львів, 1933). І отож у цій Програмі вже від першої класи наказується вчителеві „przyzwyczajenie dzieci do zastępowania wyrazów i zwrotów gwarowych odpowiednikami z języka warstw wykształconych“ (ст. 4), — це з першого року навчання, цебто від 7 літ. Програма ця наказує вчителеві, що „w ciągu siedmiu lat pracy w tym zakresie dziecko winno się nauczyć mówić jasno i poprawnie językiem polskim warstw wykształconych, **wspólnym dla całej Rzeczypospolitej i wszystkich Polaków na kule ziemskiej**“ (ст. 31). Нехай же наше громадянство, разом із цілою еміграцією, глибше вдумається в цю справедливу й розумну Програму, а вдумавшись, нехай скаже, — чи не те саме треба й нам робити? Чи й українцям над Дніпром, над Дністром, на Буковині, на Закарпатті, в Америці й Канаді, взагалі — на цілій кулі земній не крайній час уже мати **одну** спільну літературну мову?

Так, від редакторів дитячих і взагалі шкільних видань перехід на літературну мову вимагатиме великої праці, а для письменників — і науки. Але не біймося цього, бож тільки початок тяжкий, — проломивши лід, річка тече плавко й вільно. А зрештою — є ж обов'язок і для письменників. Зовсім слушно пише Проф. Ол. Синявський у передмові до І збірника: „Культура українського слова“, Київ, 1931 р. ст. 3-4: „Без вороття минули не тільки ті далекі часи, коли, напр., „письменник“ міг не вміти ні читати, ні писати, а й ті недалекі, коли український письменник і починав, і кінчав свою літературну путь без найменшої **школи** щодо рідної мови, себто в основі достоту з тією самою мовною освітою, що й перший - ліпший селянин наш. Це майже неймовірна річ, коли б тільки не факт. І тим сумніший, що хоч і перейдений той стан, неминучий і єдиноможливий колись, він тяжить над нами коли не нехтуванням, то вже безперечно недостатньою увагою до мови і подекуди навіть атавістичною орієнтацією в питаннях мови на свій етнографічний закапелок“... От цього „етнографічного закапелку“ ми й мусимо нарешті навіки позбутися. А в першу чергу — з дитячих журналів і зо всього того, що пишеться для дітей.

На закінчення подаю короткі висновки цієї моєї статті.

1. Кожна жива мова ділиться на таке велике число говірок, що тільки літературна мова може бути правдивим оруддям духового об'єднання народу.

2. Соборна літературна мова — це міцний цемент, що з'єднує етнографічну масу в націю.

3. Уживання в літературі й пресі регіональних мов сильно шкодить духовому об'єднанню нації.

4. Літературної мови мусять навчатися всі: інтелігенція світська, духовенство, вчительство, письменники і т. ін., пам'ятаючи, що без **доброї** науки нема знання літературної мови.

5. Ціле громадянство мусить пильнувати, щоб його молодь нормально вчилася літературної мови.

6. Всі дитячі журнали мусять покинути регіональну мову й перейти на мову літературну, і вже тим самим сильно допомогти створенню соборної літературної мови.

7. Мусимо звернути якнайпильнішу увагу на мову наших шкільних підручників, а потреба їх негайного виправлення повинна стати пекучим завданням дня.

8. Усі працівники слова мусять пам'ятати, що несуть велику відповідальність перед своїм народом за створення соборної літературної мови.

Іван Огієнко.

Українська мова в сучасній школі.

Уже від кільканадцяти літ, а власне від післявоєнних років, справу навчання рідної мови обмірковують і в чужих країнах, і в нас. Ми, українці, як завжди і скрізь, не спішимося, й беремося поволі до всяких реформ і „новин". Ще недавні часи, коли в наших школах уважали українську мову за допомічну при навчанні латинської мови, коли навчання української мови обмежувано до вивчення відмін іменників і дієслів зовсім на лад класичних мов, а зо складні, семасіології й інших ділянок не вчили нічого; у вищих гімназійних класах учили два роки старої літератури, і аж у 7. і 8. класах нової, що її закінчували письменниками 80-90-их рр. (пор. „Виїмки..." О. Барвінського, Львів, 1902). Цілою духовою поживою учнів були в нижчих класах дуже вбогі змістом українські читанки К. Лучаківського, потім трохи цікавіші А. Крушельницького, у вищих „Виїмки" Барвінського, що у свойому часі (1870-ті роки) були добрі й відповідні, але невідсвіжувані й недоповнювані впродовж більш ніж 50 років, стали нецікаві й наскрізь перестарілі. На справу т. зв. лектур, що на них тепер у першу чергу спирається навчання рідної мови, звертали тоді дуже мало уваги, і тільки одиноке Укр. Педагогічне Т-во видавало досить слабі книжечки для нашої дітвори й молоді, при чому часто нехтувано твори наддніпрянських письменників, хоч молодь завжди читала їх з більшою охотою, ніж галицьких.

У висліді такого навчання середньошкільна молодь виносила з гімназії дуже мале знання граматики й літератури, й виходила в світ непідготована до життя, що вимагало знання мови в інших і ширших розмірах, а перш усього як засобу вміти висловлювати свої думки в поправній формі. Тому не раз траплялося в нас таке, що спеціялісти різних наукових ділянок писали розвідки й статті чужими мовами, а на докори й запити наших редакторів чи видавців відповідали, що рідною мовою не можуть писати, бо не вміють, бо замало її знають, бо в школі не навчили їх писати по-українському. Я вже не згадую тут ширше про те дуже сумне явище, що в нас зовсім мало дбали про уніфікацію української літературної мови й учили по школах здебільша вузькопровінціяльної галицькові мови.

Цей сумний стан навчання української мови тривав дуже довго. З нашого боку виявлено мало ініціятиви й праці, бо відбулися тільки два з'їзди україністів (1927 і 1928 р.), що не викликали живішого відгомону. Деякі зміни на краще настали аж тоді, коли урядові програми й методично-дидактичні реформи почали добиратися й до української мови. Передовсім виринула необхідна потреба змінити програму навчання української мови, наблизити її до життя, відкинути колишню архівальність навчального матеріялу й заступити її творами новіших письменників, далі пристосувати літературний і мовний матеріял до т. зв. фаз психічного розвою дітвори й молоді, цебто до ступеня її зацікавлення й до її переживань, бо „життя повинно бути вихідною точкою у формуванні душі дитини" (принцип актуалізації), вкінці, що найважніше, звести до мінімуму обсяг т. зв. традиційної або нормативної граматики, що з неї можна вибирати тільки те, що потрібне для вивчення правопису й зберігання чистоти мови, а на її місце поставити граматику спекулятивну або просто „науку про мову", основану на т. зв. лабораторній методі, що вимагає збирати й перевірювати мовний матеріял та самостійно-творчою дослідною працею (принцип активности учня) доходити під проводом учителя до певних висновків (будова слів, історичний розвій мови з особливим підкресленням життя слів і висловів, стан сучасної мови й її відношення до староукраїнської мови та говорів). Мовний матеріял має складатися не з „оклепаних" фраз і слів дотеперішніх шаблонових граматик, а з різних ділянок, доступних учням, а саме: з власної мови учнів, із літературних творів, із підручників різних предметів, часописів, щоденної мови середовища і т. ін. Великий натиск покладено на чинник зацікавлення й різноманітність ма-

теріялу, на дослідну методу, колективізм праці й розвиток індивідуальних здібностей учнів, далі на активність молоді, щоб учні якнайбільше говорили, читали й писали і то на різні теми, бо ціллю навчання рідної мови є „розвинути вміння користуватися як слід мовою для вияву свого внутрішнього змісту, щоб передати окруженню те все, що є сутній зміст духового життя юнака“.[1]

До цієї нової методи навчання української мови доконче потрібно багато підручників і т. зв. допомічних книжок. Розгляньмо тепер цю справу, а саме, чи молодь наша має ці вище згадані джерела до лабораторної праці, котрими з досі виданих може користуватися й які треба б у найкоротшому часі видати.

(Кінець буде).

Перемишль. Євген Грицак.

Походження українських слів.

14. Соломáха „рід потрави“.

Під назвою „соломáха“ українська кулінарія знає кілька потрав: це або „жидкое тѣсто (преимущественно гречишное), съ масломъ вскипяченное“ (Словник Б. Грінченка[2] IV 166), або „товчений часник із сіллю та хлібом“, чи навіть горілка примітивної якости. Російське діялектичне (сибірське) с о л о м а т а „рід потрави з підсмаженої житньої муки, завареної окропом, із салом і маслом“ відрізняється від української „соломахи“ тільки іншим суфіксом; правда, в російській мові частіша форма зо здовженим ступенем корінного вокалізму — с а л о м а т а „ячна каша або толокно з розтопленим лоєм“ (архангельське), „мука, підсмажена в омасті (калимське), „рідкий киселик“, „вівсяні крупи, підсмажені з маслом“; в окремих говорах, крім суфікса - а т а, вживається ще суфікс - а т в архангельськім с а л о м а т і навіть - а т ь у курськім с а л о м а т ь „тісто з підсмажених гречаних крупів“.

Звідки походить це слово?

Miklosich (EW 284) полишив питання це без усякої відповіді, Горяєв (Этим. слов. 310) бачив джерело в вогульськім solomat, але правдивіше вважати це останнє за позичку; Фасмер (Греко-слав. эт. III 170) вважає с о л о м а т у за позичку з середньогрецького σαλγαμᾶτον, але вже Корш (Отзывъ 537) показав, яке нерозважне це зближення: грецька потрава готується з ріпи, а її ж нема ані в українській, ані в російській потраві! Поза тим, грецьке ім'я перейняте з турецького šalgam досить пізно (не давніше XIV в.), і та потрава, що воно визначає, навряд чи могло б так швидко поширитися по цілій величезній східньослов'янській землі. Не визнав гіпотези Фасмера й Соболевський (Лингв. набл. II 34), але те, що він запропонував взамін — ніби в корені імени с о л о м а т а лежить с о л о д (soldmata > соломата), — нічим не краще за відкинене, бож і с о л о д має так само мало спільного з українською й російською потравою, як і ріпа. Навпаки, готуючи їх, дуже часто вживають сала, але це не дає права Преображенському (II 240) розділити с а л о м а т у на с а л о - м а т а: не кажучи вже про те, що при такому поясненні друга частина слова лишається неясною, — гіпотезі московського етимолога заважають форми з *o* в першій частині слова.

На мою ж думку, вже саме велике поширення нашого слова по всій східньослов'янській території йряснота його словотворчих частин — достатня причина спробувати пояснити слово з індоевропейских коренів. Як і в тисячі інших випадках, першу поміч подає й тут литовська мова. У цій мові дуже поширені слова: š ì l t i „тепліти“, šiltas „гарячий“, šildyti „гріти“, šalimà „теплота, спека“. Ці слова походять від того ж таки індоевропейського кореня kêl- „гріти“, що від нього ведуть свою історію лат. calere, calidus і ін.

Беручи на увагу глибоке, органічне споріднення балтійських мов зо слов'янськими, трудно допустити, щоб корінь kôl- не був колинебудь відомим і мовам слов'янським. Повстале від нього діє-

[1] Пор. Др. Ю. Сальоні: Нарис методики рідної мови, „Українська Школа“ XVIII (1933) чч. 3-5, 6-7, 8-9.

вѣровашавъ
него ⁘ ж҃. въ нєцвѣ
тоносънѫ на заоутра
про· гла· д҃· изъ стъ· сти
ѥ҃ѵлиѥ· ѿ ма· гла· сѕ:

ъ врѣмѧ оно·
ѥгда приближи
жи сѧ исъ въ
иероуса
лимъ и
приде въ ви
фагиѭ къ го
рѣ ѥлеоньстѣи·
тогда посъла дъ

Пам'ятки літературної мови в Україні.

Київська Остромирова Євангелія 1056—1057 р. Картка 140 б діл, натуральна величина, з нотними знаками. Письмо: Київський устав XI-го віку. Бувка *н* — це *и*.

слово на слов'янському ґрунті мало б бреніти як *solti, а його дієприкметник теперішнього часу переємного стану (типу nesomъ, vedomъ і т. ін.) повинен би мати форму *solomъ „варений“. Від цього імени, за допомогою суфіксів побільшення -acha і -ata, що зазначають простий і грубий спосіб варити, і повстали наші solom-acha та solom-ata.

Основне значення того й того слова було „варенуха“ — розуміння досить широке, щоб охопити собою всі вищеподані значення українських і російських термінів; і справді, — ані одна із тих потрав, що їх це слово визначає, не обходиться при готуванні без окропу і взагалі без огню.

Москва. Г. А. Ільїнський.

Мапа українських говорів.

Рішуче нещастить українській діялектології, як науці! Ще р. 1877-го незабутній К. Михальчук подав був добру спробу української діялектології, додавши до неї й першу мапу українських говорів. Від того часу появилося багато найрізніших діялектологічних праць, а серед них і такі поважні, як Курс української діялектології 1892 р. Ол. Соболевського. Від року 1917-го, цебто з часу революції, так само написано дуже багато, але, на жаль, усе це були праці неглибокі, поверховні, заскоро написані, чому до синтетичного курсу діялектології не дійшло. Видно, в Великій Україні не було сприятливого ґрунту на глибоке розроблення діялектологічної науки й на синтези в ній. Кидається в вічі надзвичайно мале й слабеньке вивчення східніх говірок, — харківських, полтавських, катеринославських і ін. Навіть говірки батьківщини Шевченка зовсім не описано.

Але все таки треба визнати, що за останній час появилося дуже багато найрізніших праць із ділянки діялектології, і тим самим наспів уже час подати бодай більшу спробу синтетичного огляду української діялектології. Уже одна праця Вс. Ганцова („Діялектологічна класифікації українських говорів“ 1923 р.) сильно підготовила дорогу до такого синтетичного курсу. Декілька праць Ол. Курилової так само дали надзвичайно цінний матеріял.

Отож зовсім своєчасно появляється й синтетична праця Проф. Др. Івана Зілинського: „Карта українських говорів“ 1933 р. (видання українського Наукового Інституту в Варшаві). Іван Зілинський — фаховий фонетик та діялектолог, добрий знавець західньоукраїнських говорів. Року 1914-го випустив він свою відому працю: „Проба упорядкування українських говорів“, як наслідок довших студій живої нашої мови. В „Пробі“ цій, правда, автор нового мало подав, йдучи головно за Михальчуком, Соболевським і Шахматовим. Зілинський, як і ці вчені, ділив тоді українську мову на два головні говори (наріччя): південносхідній і північнозахідній.

Року 1923-го в виданнях київської Академії Наук появилася високоцінна праця Вс. Ганцова, вищезгадана „Діялектологічна класифікація українських говорів“ (з мапою). Спокійно й об'єктивно В. Ганцов довів, що праця Ів. Зілинського „має дві великі хиби: одна — це поверховність діялектологічних спостережень автора (маю на увазі занадто побіжне ознайомлення його з говорами Наддніпрянської України, яку він об'їхав протягом короткого часу), а саме на їх хоче він сперти свої висновки, другу хибу я назвав би невизначенністю критеріїв“ (ст. 4-5). Очевидно, з-за цих хиб сильно падала й уся „Проба“ Зілинського. В. Ганцов подав свою класифікацію, широко й міцно її вґрунтувавши.

Високоцінну й спокійну глибоко наукову працю Ганцова занадто гостро скритикував Проф. С. Смаль-Стоцький („Slavia“ 1925, т. III), доводячи її „ненауковість“. Ці міркування Проф. Смаль-Стоцького почасти прийняв і Зілинський, і цілою статтею („Записки Н. Т.“ 1926) дуже неспокійно відповів Ганцову, надто підкреслюючи його „зарозумілість“. Але минуло з того часу сім літ, проф. Зілинський мав час передумати слушні закиди Ганцова, і оце тепер і видав свою

„Карту українських говорів“, прийнявши в ній цілком класифікацію Ганцова.

Така коротка історія нової праці Проф. Ів. Зілинського.

До своєї мапи Проф. Зілинський подає коротке „Пояснення до карти“ (на 7 ст.) мовою українською, польською й французькою. Вже на початку автор підкреслює, що його мапа — не оригінальна (бо до нього мапи дали: Михальчук 1877 р., Кульбакин 1913 р., Дурново—Соколов—Ушаков 1914 р., Ганцов 1923 р., Дурново 1927 р., і ін.), а що „важніші зміни і доповнення в дотеперішнім означуванню укр. язикових (етноґрафічних) меж відносяться до узграниччя“ (ст. 3), і в цім безперечна заслуга автора, бо відразу видно, що над окремими пограниччями він багато попрацював.

Автор приймає класифікацію Вс. Ганцова (відрізняючись від неї тільки в деяких деталях) і всі українські говори ділить на дві групі: „північні (поліські) говори, або північноукраїнське наріччя, і південні говори, або південноукраїнське наріччя“. Північна група обіймає всі говори поліські та підляські і ділиться на три підгрупі: східньополіська (говори на схід від Дніпра), середньополіська (від Дніпра до Горині) і західньополіські (західньополіські та підляські говори). Південна діялектична група ділиться на дві головні підгрупі: говори східні (південносхідні) і західні (південнозахідні). Що до східніх говорів, то „найважнішими діялектами є полтавський та південно-київський, що дали основу для розвитку української літературної мови“ (ст. 6). Західня група ділиться на такі говори: південноволинський, подільський, покутсько-буковинський, наддністрянський (опільський), надсянський і говори карпатські: лемківський, бойківський, середньозакарпатський і гуцульський.

„Карта українських говорів“ Проф. Ів. Зілинського для нашого часу надзвичайно цінна, бо знову ставить на порядок денний діялектологічні питання й безумовно спричиниться до їх глибшого вивчення. Проф. Зілинський є глибокий знавець західньоукраїнських говорів, і в цім відношенні західня частина його мапи дуже цінна. Серед усіх існуючих мап мапа Проф. Зілинського найкраща, бо найглибше розроблена; для її складання взята на увагу вся існуюча література, — у цім її незаперечна цінність.

Подам тепер свої критичні уваги на нову працю Зілинського.

1. Сама класифікація українських говорів Зілинського, чи докладніше — Ганцова-Зілинського, видається мені ще не остаточною, не опертою на глибокі історично-діялектологічні досліди. Пригляньтеся пильніше до мапи: чого північних говорів так мало? Чого переходових говорів на мапі більше, як північних? Це ж нагадує нам відомі „правила“ наших шкільних граматик, що подають прикладів більше на вийнятки, як на саме правило. Чи не докладнішою була старша система, що ділила українські говори на західні й східні? Найважнішою недостачею нової праці Проф. Зілинського — як то, зрештою, підкреслив і Вс. Ганцов — уважаю його не глибоке особисте знання східньоукраїнських говорів, бо ж його кількамісячний побут в 1911 р. в Великій Україні не міг йому дати всього потрібного матеріялу. Коли б не останні події, що не дають змоги вільно їздити в Україну, Проф. Зілинський напевно не один раз подорожував би туди, а це дало б йому — одному з найкращих наших знавців діялектології — потрібний матеріял для реальної класифікації українських говорів. А без цього вийшло те, що маємо: Проф. Зілинський тисячі кілометрів покрив суточервоною фарбою і назвав те „східньоукраїнське наріччя“. Ціла мапа червонів (як і у всіх попередників) за свою нерозробленність докладнішу... На ст. 7 Зілинський твердить, ніби західні говори „виказують розмірно велике діялективне роздроблення“. Думаю, що це діялектичне роздріблення залежить також від глибшого вивчення цих говорів, бо говори східні так само не мало дробляться, але ще чекають своїх дослідників. І власне ця дуже мала розробленність східніх говорів і не дає змоги скласти реальну мапу українських говорів. Добрий знавець лівобережних говорів, Проф. О. Синявський правдиво пише („Діялектич-

ний порадник“ 1924 р. ст. 4): „Українська діялектологія взагалі ще дуже мало розвинена, діялектологія ж Лівобережжя, можна сказати, й зовсім у сповиточку. Тут іще цілі величезні райони, цілі „землі“ (як напр. Запоріжжя) становлять непочатий куток щодо наукового обзнайомлення з говорами й діялектами, бо про них нічого не відомо“.

2. „Пояснення до карти“ на семи ст. зовсім закоротке, а через те темне й недоговорене. Велика від цього шкода, бо автор не брав на увагу, що власне ця „Карта“ широко розійдеться, а „Нарис української діялектології“, що йде за нею, позістанеться книжкою тільки для фахівців. А треба було дати це Пояснення бодай хоч на 16 ст., але дати так, щоб то була коротка й ядерна ціла діялектологія.

3. Як історично складалися українські говори, які були в нас колонізаційні рухи, про це не подав автор ані слівця. А без цього все подане — темне й неясне. Сам генетичний розподіл українських говорів вимагає історичного освітлення, що дуже добре зробив уже В. Ганцов.

4. Дуже шкода, що автор не подав у „Поясненні“ докладної границі всіх говорів; а там, де подає, його границя в „Поясненні“ часом не зовсім сходиться з границею на мапі; так, напр., на ст. 5 автор пише, що границя південних переходових говорів іде від Луцька, тоді як на мапі Луцьк лежить на яких 50 клм. від цієї границі.

5. У праці Проф. Зілинського мовні ознаки говорів подано часом недокладно, неясно, часом подаються на перше місце ознаки другорядні. Напр. на ст. 6 найпершою різницею поміж говорами східніми й західніми автор подає „більшу склонність до мякшення приголосних перед *і* з *о* в нових закритих складах у говорах східних, ніж у західних“, тоді як і сама ця ознака сумнівна.

6. Взагалі, автор не раз подає різниці мало оправдані. Напр. на ст. 6 автор твердить, ніби різницею поміж східніми й західніми говорами є „сильний вплив твердої відміни іменників на м'яку в зах. гов.: ковальови“ і т. ін., але ж і східні говори такі форми, як „учительом, крайом“ знають дуже добре. Чи ж автор не знає, що киянин Шевченко писав (в автографах): генеральшою, Машою, зорйою (= зорьою), діжою, душою? Або ще автор твердить на ст. 4-5, що південносхідні говори знають тільки *-ові;* але ж і *-у* навіть у Шевченка часто знане для D¹. І т. ін.

7. У праці Зілинського часом знаходимо непотрібну генералізацію діялектичних ознак. Скажемо, на ст. 6 автор ставить м'яке *р,* як ознаку східніх говорів, — це виразне перебільшення, бо тверде *р* часте й на сході, як то вже поправляв був Зілинському Ганцов. Автор не бере на увагу, що вже київські пам'ятки XI-го віку часто знають тверде *р*. Так само недокладні й твердження автора про *кі — ки* (навіть у мові Шевченка, напр. *кі* часте!), про середнє *л* і інш. Або, скажемо, на ст. 8 автор твердить, що ознакою лемківського говору є збереження різниці *ы — и* (цебто ы — и?); це так, але ж треба було зазначити, що багато лемківських місцевостей, напр. східніх уже не знають цієї різниці. І т. ін.

8. Взагалі праця показує, що східніх українських говорів автор о с о б и с т о глибоко не знає, а це й допроваджує його до недокладних тверджень. Так, скажемо, автор зовсім оминув важливу різницю поміж східніми й західніми говорами, — це прикметникове закінчення *-ній — -ний.* А часом автор подає занадто вже „легенькі“ джерела, звідки брав матеріял для своєї „Карти“. Так, на ст. 3, 11 і 16 автор пише, що на його мапі „уперше означено докладніше українські острови в Добруджі“, а в нотці до цього додає: „Na podstawie informacyj, udzielonych mi przez prof. I. Feszczenko-Czopiwskiego“ (інженера). Думаю, що такі джерала в короткім поясненні можна було й опустити.

9. Північна границя української мови, а особливо східня її частина, розроблена недокладно.

10. Помітною, вже зовнішньою недостачею „Карти“ Проф. Зілинського уважаю її не сучасну форму географічних назов. На мапі дуже багато назов невідповідних. Подам хоч декілька прикладів.

а). Тепер прийнято в географічних назвах подавати не стару російську назву на *-ськ* (цебто город), але українське *-ське* (цебто місто), так і робить Зілинський, пишучи: Луганське, Алчевське, Дмитрівське і т. ін.; коли ж так, чому мапа подає: Пинськ, Рильськ, Старобільськ і багато т. ін., тоді як академічні видання все пишуть: Пинське, Рильське, Старобільське (див. хоча б академічний „Правописний Словник“ 1930 р. Г. Голоскевича). б). Автор часто подає географічні назви в російській фонетичній формі, хоч давно вже прийнята українська, напр. пише: Біловодське, Дніпропетровське, Донець, Ірпень і т. ін., тоді як треба: Біловідське, Дніпропетрівське, Дінець, Ірпінь (хоч пише Саратів, а треба Саратов). в) Дуже часто автор подає просто російські форми, забуваючи за українські, напр.: Гадяч, Прилуки(!), Ніжин, Маріупіль, Житомір (хоч: Володимир), Радомисль, Путивль, а треба: Гадяче, Прилука, Ніжен, Маріюпіль, Житомир, Радомишель, Путивель. Мапа чомусь подає: Ілїнці, Кремінчук, Славянське, Теодозія, а треба: Іллінці, Кременчук, Слов'янське, Теодосія. Мапа добре подає Тернопіль, але чого ж тоді Тарнів; подає Сталине зам. Сталіне, і т. д., і т. д. На мапі така сила недокладностей у правопису географічних назов східньої України, що, на мою думку, для дальшого „Нарису української діялектології“ варто б усе це повиправляти. Думаю також, що поруч нових назов, скажемо: Дніпропетрівське, Сталіне, Першомайське і т. ін. варто б у дужках подати й їх стару назву.

11. Було б надзвичайно корисним, коли б Проф. Зілинський не обмежувався мапою розселення українців тільки в Европі, але подав також наші колонії в Азії, тим більше, що українців ув Азії вже дуже показне число навіть стало там осілих.

Такі мої завваги на нову працю Проф. І. Зілинського. Думаю, що шановний автор розважить їх у своєму Курсі діялектології, або при другім виданні „Карти“, бо таке видання напевно в скорому часі буде потрібне. Ів. Огієнко.

Дещо про знаки розділові у П. Тичини.

(Докінчення).

Справжнім мистцем виявив себе Тичина у розставленні **крапки**. Крапка у нього (як і риска) на кожному кроці. Це не тільки тому, що він майстер коротких речень, напр.: „Дзвенить залізо. Мовчать бетони. За літами літа“ (74); він залюбки відділює речення підрядне від головного крапкою, а не перетинкою. Крапку зустрічаємо дуже часто також замість середника, що його Тичина оминає вживати:

Гей, дзвін гуде —
Іздалеку.
Думки пряде —
Над нивами.
Над нивами — приливами.
Купаючи мене,
мов ластівку (12).

Перерву (психічну, у творчому процесі) між двома думками поет звичайно віддає крапкою, унаочнюючи нею, що доповнення, порівняння, нове освітлення прийшло пізніше, що воно не зв'язане органічно з головним реченням. Наприклад:

І слухав мій сум природа. Люба. Щира.
Крізь плач, крізь сміх (22).
Сизий ворон задумавсь.
Очі виклював. Бог зна кому (25).
Дивись. Мовчи. Хоча б схотів і їсти —
нічого не кажи Первопрестольній. —
Бо ще й Тебе пошиють в шовіністи (81).

Рівно ж для підкреслення довгої психічної перерви Тичина ставить крапку замість двокрапки: „А по гладищці, мов з очей незрячих, сльози покотились. Одна швидче, вперед. А друга... (94); Очевидно люде лише по духу енгармонійні. Бо всі трагедії й драми — врешті є консонанси“ (91).

Й були такі, що тікали.

— написав поет і ставить крапку, так потрібну для того, щоб зібратися з думкою — куди втікати — й кінчає:

В печери, озера, ліси (56).

Крапку зустрічаємо всюди, де Тичина бажав підкреслити відрубність та закінченість певного творчого мазка у низці інших образів:

Хилить вітер жита понад шляхом
(Ой там хмара похмура з півдня).
І так смутно, так сумно співає —
Тільки перепел б'є десь у дзвін . . . (20).

Крапка, що підкреслює затримку в оповіданні матері про свій сон, психологічно цілком оправдана (схвилювання) з огляду на дальшу трагічність і понурість образу:

І приснився мені
Син.

Наче він сам проти ворога ставав.
А той обступав, просто в груди рубав! (43).

Зрештою довгу перерву в оповіданні поет зазначив тут ще й ширшим відступом поміж рядками „Син" і „Наче".

Взагалі у творчому змаганні зо словом („муки слова") П. Тичина використовує все можливе, аж до зовнішнього вигляду віршу, уживання великих і малих літер (пр. „Із циклю Створіння Світу") і т. ін. Ці зовнішні засоби зміцнюють гнучку складню поета. Його нова будова речення, нова лексика, нові образи, нова тематика — все говорить як про культуру цього поета, так і про великий здвиг у процесі розвою нашої мови.

Ніхто, припускаю, не скаже, що Тичина пише неграмотно, хоч, як це ми бачили, він і не думає додержуватися офіційних правописних правил уживання знаків розділових. Що більше, — розставлення знаків розділових у Тичини видається нам цілком нормальним із погляду цілої його творчости та форми віршу. А це значить, що поет тільки викристалізував явище живе у мові, але не канонізоване ще в граматиці. Взагалі виявлення й затвердження в офіційній науці живих мовних процесів усе приходить досить пізно. Тому вічне непорозуміння між ученим, що анлізує й формує, й поетом, що творить чи тільки сприймає або й передчуває певне мовне явище. Цілком розумію певну іронію до вченого поета Василя Єланського, що в одному з своїх віршів пише так:

. . . Минають і тиждень, і місяць і рік —
ученому запит: готовий словник
живої вкраїнської мови?
— Ось зараз, провірю — учений рече.
Збирає учених. Гнуть спини . . .
А мова живе, і рікою тече,
І хвилями плещуть в ній зміни . . .
. . . Так роки проходять . . . Десяток їх . . . Вік.
Новими словами плетуться розмови,
але наші вчені ще пишуть „словник
живої вкраїнської мови" . . .

Варшава. І. Коровицький.

Прислівники на *-о*, *-е* в українській мові.

(У минулому й тепер).

(Продовження).

Початок XVII ст. У Рахманівській Учит. Євангелії К. Тр. Ставровецького з 1619 р. на 60-ти картках форм з *-о* налічив я 75, з *-е* 28, а в них сливе всі основи кінчаться приголосним *н*, на *-ѣ* 12: добрѣ, злѣ, ꙗснѣ, кротъцѣ, лютѣ і т. ін.; один приклад із подвійним закінченням: горко -цє, один із потрійним: ꙗсно -нѣ -нє. З передмов Тараса Земка, визначного літературного діяча XVII ст:[1] 1) до Толковань на Апокаліпсис архієп. Андрія Кесарійського з 1625 р. (ст. 83-90) прислівн. з *-о* 29, ні одного на *-е*, ні на *-ѣ*; автор любується в прислівникових окресленнях, пр.: Єгѡ рáды прїйми сїю кни́гꙋ любе́зно, стꙗжи́ ю поле́зно, проходи́ слове́снѡ, разсꙋждáй десно и трꙋждáющихъсꙗ в' си́ковомъ дѣлѣ похвалꙗ́й че́стнѡ; 2) до „Літургіаріону" з 1629 р. (ст. 91-107): на *-о* 49, на *-ѣ* 8: послѣдовáтелнѣ, недо́стойнѣ (двічі), лѡ́жнѣ (і ложно), сложнѣ, дръзостнѣ, правилнѣ, обычнѣ, свойственнѣ; на *-е* нема прикладів; 3) до „Тріодіону" з 1631 р. (ст. 107-116) на *-о* 20 пркл., на *-ѣ* 3: иносло́внѣ, разли́чнѣ, зáконнѣ; на *-е* ні одного. Мова тих передмов слов'яноруська, рис живої мови в ній мало, натомість вийняток із Тріоді Пісної (4) з 1627 р. (ст. 117-119), писаний тодішньою письменською мовою без найменших ознак слов'янщини, зате зо значними полонізмами. (напр.: понева́ж, невстремежли́вє, долѣганє, посрїодкꙋ, ꙋфолгован'є); прислівників у цьому короте-

[1] В. М. Отроковскій: Тарасій Земка, южнорусскій литер. дѣятель XVII в., Сборникъ ОРЯС, XCVI, Nr. 2.

сенькому уривку з *-о* 5, з *-е* 4, з *-ѣ* ні одного. Отже, Земка послідовний в уживанні тих і тих форм; коли пише традиційною слов'янщиною, „поважним стилем“, знає тільки форми з *-о*, рідше з *-ѣ*; як переходить на мову живу, „просту“, оминає з *-ѣ*, а з *-о* і *-е* уживає сливе нарівні. Подібне побачимо і в інших письменників того часу. Старозавітні біблійні оповідання, текст із Закарпаття кінця XVII ст.;[1] форм з *-о* у ньому (71 ст.) 103, з *-е* 13, з *-ѣ* один: вѣрнѣ, що частіше повторяється; два з *-о* і *-е*: дужо -же, добро -ре.

XVIII ст. Текст Тишівської Олександрії з поч. XVIII ст.[2] з Закарпаття, писаний живою мовою з рясними говірковими рисами, виказує форм з *-о* 99, з *-е* 29, багато *-е* і *-о*: вѣрне -но, ровно -не, миле -ло, покорне -но, гойне -но, розмаїте -то, конечне -но, мудре -ро. На *-ѣ* нема прикладів. Автор уживає відносно багато прислівників, кладе нераз по три, по чотири за порядком, чим підтримує оповідний стиль, нпр.: плакалъ ревно, тяжко, смѹтно; ѹшиковавши (войско) пристойне, стройно, порядно, достатно (пор. Земка). „Нягівські Повчення“ з 1758 р. і „Оброна вѣрному человѣку“.[3] Сто сторінок „Повчень“, писаних живою мовою з рисами закарпатських говірок, знає форми тільки з *-о* (з *-е* як: дале, переже іншого походження). Мова „Оброны“ слов'яноруська; прислівники у ній рідкі, переважно з *-о*, два з *-е*: покойне, зле, один з *-ѣ*: лютѣ. В Ладомирівській Учит. Євангелії з Закарпаття кінця XVIII ст. творяться прислівники при помочі закінчення *-ѣ*: добрѣ (частіше), обычайнѣ, здихлѣ і *-е*: добре, кѣдне (стояли), розкош'не; за *-о* нема згадки.[4] Словник „Псалтирі“ половини XVIII ст. в лемківському перекладі[1] виказує форм з *-о* 9, з *-е* і з *-ѣ* нарівні: даремне, добре, предивне, презацне, смродливе; вѣчнѣ, ґвалтовнѣ, добрѣ, охотнѣ, слушнѣ. 60 сторінок „Сказанія“ С. Величка з 1720 р.[2] виказує 102 прислівн. з *-о*, 91 з *-е*, в яких основа кінчиться переважно приголосним *н*, рідше іншими приголосними, як: особливе, щасливе, праве, сквапливе, фалшиве, ласкаве, упрейме, добре, зле, досконале, ціле (останнє в цій формі живе до сьогодні на Закарпатті; на Поділлі: цыло, з власних записок); на *-ѣ* два приклади: бѣдственнѣ, сокращеннѣ, трапляються з *-о* і *-е* ті самі: спѣшно -не, і з *-о* і *-ѣ*: згадане бѣдственнѣ і всебѣдственно.

Як було відмічено при Т. Земці, форми з *-ѣ* в тодішньому язиковому почутті були більше слов'яноруські, архаїчні, з *-е* натомість живі, народні. Перші наші словники це потверджують. Лаврентій Зизаній у своєму „Лексис-і“ з 1596 р.[3] сливе всі слов'янські форми з *-ѣ*, навіть з *-о*, пояснює українськими з *-е*, пр.: извѣстнѡ — певне; доблествен'нѣ — стале; изрѧд'нѣ — выборне, особливе; ѡпасноѡ — опат'рне; чин'нѣ — порядне. Багацько більше прикладів на це дає Лексикон П. Беринди 1627 р.; наведу декілька: благодарнѣ — вдячне; благоразумнѣ — розтропне; бѣднѣ — мѣзерне; всесъвръшеннѣ, всеконечнѣ — достатечне, зуполне, цѣле, досконале; двоичнѡ — повторе; дрьзновеннѣ—смѣле, злѣ—зле, недобре, истиннѡ—правдиве, власне; истовѣ — истотне, купнѡ — сполечне, посполу; лукавнѡ— непотребне; народнѣ — публице, явне; праведнѣ — справедливе; присрьднѡ — лагодне, ѹпрійме — сердечне і т. п.[4] Відворотне явище в „Синонима славенороссская“,[5] словнику книжної української мови XVII ст. з поясненнями кожного слова сино-

[1] Ю. А. Яворскій: Ветхозавѣтныя библейскія сказанія, Ужгород — Прага, 1927.

[2] Др. І. Панькевич: Тишівська Александрія, Ужгород 1922 (відбитка із „Наукового Зборника“ Тов. „Просвіта“ в Ужгороді за р. 1922.)

[3] Видав А. Петров, яко Матеріялы для исторіи Угорской Руси“, т. VII, Сборникъ ОРЯС, XCVII, Nr. 2. До речі, повний текст „Оброни“ перевидав Ю. А Яворскій в „Матеріялах для исторіи Закарпатской Руси“, т. IX, Прага, 1932.

[4] Др. І. Панькевич: Лад. Уч. Євангелія, Наук. Зборник Тов. „Просвіта“ в Ужгороді, Р. II, Ужгород, 1923, ст. 104.

[1] І. Огієнко: Псалтир половини XVIII ст. в лемківськ. перекладі, ЗНТШ, т. XCIX.

[2] Пам'ятки українського письменства, т. І, Київ, 1926.

[3] Передрук у праці М. Возняка: Граматика Лавр. Зизанія з 1596 р., Львів, 1911.

[4] Бібліотека НТШ ч. 4395.

[5] Додаток до праці Житецького: Очеркъ лит исторіи малорусск. нарѣчія въ XVII в., Київ, 1889.

німічними слов'янськими словами невідомого автора, що все користав із „Лексикону“ Беринди; у ньому українські прислівники з *-о* і *-е* замінює автор слов'янськими, закінченими головно на *-ѣ*, нпр.: публице — народнѣ; речевисте — послѣдовательнѣ; спаняле — щапственнѣ; справедливе — праведнѣ; щире — истиннѣ, вѣрнѣ, незлобивѣ. Ще яскравіше проявилася ця боротьба з формами на *-е* в перевиданні „Зеркала Богословії“ К. Тр. Ставровецького в р. 1790. Згідно з загальною тенденцією зслов'янщити (трохи й зросійщити) мову першого видання з 1618 р., замінює автор перерібки з р. 1790 усі майже прислівники з *-е* у першому виданні іншими, закінченими на *-о*, часом на *-ѣ*, або й цілком оминає прислівникової форми, нпр.:

видання з 1618 р.:	*вид. 1790 р.:*[1]
правдиве 2 (і частіш)	истиннѡ 3 (теж саме)
телесне 8	тѣлеснѡ 20
плачливе 7	со слезами 100
досконале 18	совершеннѡ 138
вѣчне 25	всегда 25, нераздѣлнѡ (частіш)
ласкаве 36, 50	любезнѣ (часто)
барзо (частіш)	добрѣ 168
безъпечне 64	небоязненнѡ 291
гойне 63	изѡбилно 284
згодливе 61	єдиномисленнѡ 280
несподѣване 55	ненадеждно 197 і т. п.

Отакий приблизно кількісний і якісний стан обговорюваної групи прислівників у наших давніх і давендавніх пам'ятках. Його доповненням буде виказ їх поширення, головно з *-е*, у теперішніх народніх говорах. (Далі буде).

Львів. Йосип Шемлей.

Мовна традиція й територія слів.

У нашій, як і в кожній іншій мові, маємо слова живі, що їх уживаємо в сучасній літературній мові, й слова-архаїзми, що літературна мова вже їх не вживає, але все ж таки можемо їх нерідко почути з уст нашої інтелігенції. Одначе життя цих слів-архаїзмів, скоріше чи пізніше, скінчиться, бо навіть до глухих кутків доходять нові слова й випирають завмерлі архаїзми „з обігу“.

Зовсім інакша ця справа в простолюддя, — в селян. Вони тут дуже консервативні, й пильно бережуть традицію мови свого села. Як це не дивно, але навіть школа не має сили, щоб цю традицію (деколи навіть чудну), переломити.

Ось, наприклад, на Поділлі, в Борщівському повіті, є три сусідні селі: Нівра, Залісся й Новосілка. Всі вони положені над Збручем і віддалені від себе 5 і 2 км. Така мала віддаль зовсім не перешкоджає, що кожне з них має свою характеристичну вимову деяких слів, чи, як місцеві селяни кажуть, кожне з них „має свою мову“. Так, у Ніврі вимовляють: поросє, телє, ягнє, клєсти, взєти й т. ін.; або: „ягница“, „телица“ й т. ін. В словах, де коло *р* стоїть *я*, нпр.: бур'ян, пір'я, прятати і ін. — це „я“ замінюють на *и* — пр.: бур'ин, пір'и(е), притати й т. ін. В сусідньому селі, Заліссі, віддаленому від Ніври не цілих 5 км., ці самі слова вимовляють твердо, нпр.: буран, піра, пратати, попрач у хаті й т. ін. Але слова такі, як ягня, теля, ягниця, телиця вимовляють тут зовсім поправно.

У третьому селі, Новосілці, віддалений 2 км. від Залісся, слова: бур'ян, пір'я, прятати й ін. — вимовляють так, як у Заліссі — буран, пратати, піра й ін., але тут є вже своя особливість, чого нема ні в Ніврі, ні в Заліссі. Всі слова, що мають склад „ла“, вимовляють тут як „ва“. Напр.: лавка - вавка, слава-свава, бігла-бігва, ходила-ходива, була-бува; але: людський, лялька, люлька вимовляють поправно. Селян інших сіл ця вимова доводить не раз до сміху, одначе це не зраджує новосілчан, і вони вірно держаться традиції в своєму селі. Але тільки в своєму, бо коли дівчина нпр. вийде заміж у друге село, то скоро відвикне там від свого „ва“ та говорить „ла“. Не має теж впливу на цю вимову школа. Деколи діти й привикнуть у школі казати „лавка“, а не „вавка“, але поза школою таки кажуть „вавка“.

---

[1]) Національний Музей у Львові, 680 і 1216/0.

Усе це свідчить, яку велику силу має мовна традиція. Хоч ці три селі положені дуже близько біля себе, вони вимовою слів не мають найменшого впливу на себе. З давен-давна ці самі слова вимовляють у кожньому селі по-своєму, по-прадідівському, неначе б то ці села були від себе відділені якоюсь неперехідною границею. Це, мабуть, залишиться там ще надовго. Поодинокі слова в своїй вимові мають свою обмежену (до одного чи кількох сіл) територію й вірно її держаться.

Ці мої спостереження наглядно свідчать іще, що для нашої мови неможливий цілковитий фонетичний принцип у правопису. Свідчать вони також і про те, як конче потрібно нам створити одну спільну всеукраїнську літературну мову, як оруддя духового єднання цілого народу.

Влоцлавок. Учитель Ів. Зельський.

Бібліографія української мовознавчої бібліографії.

Незвичайно скорий розвиток сучасної української літературної мови викликує зрозуміле зацікавлення нею серед широких кругів нашого громадянства. В парі з цим зацікавленням іде зріст публікацій про мову, а також різних бібліографічних покажчиків.

Щоб улегшити прихильникам української мови, вчителям та словістам користуватись ними, даємо цей Список.

Була вже одна спроба дати огляд укр. мовознавчої бібліографії, — С. Сірополка.[1] Одначе вона обмежується на загальних бібліографіях І. Левицького, Комарова й Д. Дорошенка, що для мовознавця, крім першої, жадної вартости не мають. Огляд, видно, зладжений наспіх, бо не виходить навіть поза один десяток покажчиків. Через те цю спробу годі вважати вдатною.

Наш огляд обіймає всі спеціяльні мовознавчі покажчики менш-більш повно. З українознавчих покажчиків втягнено тільки такі, де мовознавство виділене в окремий розділ. Інших не вписувано. Те саме можна сказати про численні російські покажчики, що іноді приносять теж український матеріял. Коли вони його виділяють в окремий розділ, то вони попали в наш Список, в противному разі ні. Добавимо тут, що трохи цікавого матеріялу для українїста приніс покажчик П. Сімоні.[2] Автор обіцявся в передмові видати такі ж самі покажчики для української й білоруської мов, та не видав. Для історика української мови міг би мати свою ціну основний огляд Буліча,[1] та ввесь його українознавчий матеріял використав і доповнив іншими працями проф. І. Огієнко.[2]

Із-за недостачі місця треба було деякий матеріял оставити на боці. В першу чергу історичні огляди, зокрема фундаментальну Яґічеву історію слов'янської філології (Спб. 1910, 961 ст.), а також і огляд Степана Смаль-Стоцького, що, правда, порівнюючи небагато приносить бібліографічних відомостей.[3] Опущено теж надто загальні чужинецькі покажчики, що подають небагато українознавчого матеріялу.[4]

Природним доповненням цього Списка є бібліографія української літературознавчої бібліографії. Історик мови знай-

[1] Сірополко Ст.: Українська бібліоґрафія та бібліографія україніки в галузі фільольоґії. „Sborník prací I. Sjezdu Slovanských filologů v Praze 1929." Svazek II. Praha, 1932, 349-53 ст.

[2] Симони, П. К.: Русскій языкъ въ его нарѣчіяхъ и говорахъ. Опытъ библіографическаго указателя. „Извѣстія Отд. Рус. яз. и слов. И. Акад. Наук", 1896, I т. 1 кн. 117-78 ст.

[1] Буличъ С. К.: Очерки исторіи языкознанія въ Россіи, Спб. 1904, 1228 ст.

[2] Позначено в Покажчику під ч. 1.

[3] Die Fundamentale Anteil des Ukrainischen an den Slavistik. „Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven", Breslau 1929 Bd V, Hf. 3 §§ 390-8.

[4] Прим. Ciardi-Dupre, G.: Per lo studio scientifico delle lingue slave (Appunti bibliografici). „Studi di filologia moderna", Catania 1909 II 321-7, або Jensen, A.: Die Anfänge der schwedischen Slavistik. „Archir für slav. Philologie" Berlin 1911 B. 33 ст. 136 і сл. (м. ін. подає цікавий опис укр. катехизису з XVIII в., виданого в Швеції). Треба ще сказати, що чеський проф. O. Hujer у „Indogermaniches Jahrbuch" рік-річно подає великі покажчики слов'янської мовознавчої літератури, а серед того й української в окремім розділі. Те саме див. і в краківськім „Rocznik Slawistyczny".

де там список праць про мову старих літературних пам'яток, дослідник сучасної мови знайде там список праць про мову поодиноких письменників. Тут їх не втягнено, бо мовознавчого матеріялу в них порівнююче мало, та й покажчик зріс би через те бодай удвоє. Всі вони списані в іншій нашій праці.[1]

Ще дві слові про розвиток української мовознавчої бібліографії. Вона не так то й давня. Зайнялися нею спершу чужинці, — Яґіч, Пастрнек і ін., та вони опрацювали її тільки в зв'язку зо слов'янською філологією, спершу навіть не відділяючи як слід від російського мовознавства. Початок її в Україні треба покласти на 1904 рік, коли то в українознавчому покажчику Д. Дорошенка відведено їй окреме місце. Перші ж спеціяльні бібліографічні покажчики належать проф. д-ру І. Огієнкові (1907-8 рр., пор. 1 і 74 чч.), що поклав великі заслуги в цій ділянці, — згадаймо хоча б основну його бібліографію: „Українська мова" (по 1918 рік, пор. 2 число) й інші покажчики. Сьогодні найповнішим є покажчик А. Червінської й А. Дикого (пор. 3 ч.), доведений до кінця 1928-го року. Доповненням його являється не менш основний покажчик проф. М. Семенова (пор. 26 ч.).

Для методики навчання української мови підставові є бібліографії, видані за ред. проф. А. Машкіна (пор. 90 і 95 ч.). Вони обіймають майже виключно праці, видані окремими книжками, тому необхідно покористуватися поруч них покажчиком В. Масальського (пор. 92 ч.), що зібрав статті, поміщені в педагогічних журналах. (Далі буде).

Львів. Є. Ю. Пеленський.

До словника назов народніх одягів.

Для майбутнього збирача одягових народніх назов передаю деякі цікаві назви, що я записав у селах Височани (Сяніцького повіту) та Явірець (Ліського повіту).

У Височанах чув я такі назви: а) чоловічий одяг: соро́чка (звичайно без вишивок), ґа́ці або шта́ни (підштанки, кальсони), нога́вки (штани з купованого матеріялу), холо́шні (штани з домашнього матеріялу, білі, полотняні), ле́йбик (камізелька), курта́к (короткий верхній одяг), чуга́ня (опанча), скі́ряні (чоботи), черевики, ходаки́ (шкуряні), кожу́х, а на голові: ми́чка (шапка) або капелю́х. Чугані прикрашують нашивками з білої або червоної волічки, а звуть їх »кривульками«. б) жіночий одяг: соро́чка (не вишивана, а як вишивана, зветься »опліткаа«), спідни́ця з купованого матеріялу), фарту́х (з матеріялу домашньої роботи). Давніше носили жінки спідниці з білої вовни, що на них був узір, тканий у ткача червоною краскою, ніби вишивка. Таку спідницю звали »фарба́нка«. Далі йдуть: запа́ска, ле́йбик (корсет), кафта́н, фаце́лик (більша хустка на голову), ху́стка (на голову менша), пла́хта (велика хустка на зиму). Назви взуття такі, як у чоловіків.

Дівчата носять на шиї ґердани з різнокольорових кораликів, що звуть їх »криву́лька«.

В Явірці вбираються чоловіки ось як: соро́чка, ґа́чи, нага́вки (штани), ле́йбик, чепі́в або сира́к (верхня одежа з вовни, подібна до »чугані«). На голову зодягають ша́пку або капелю́ха, на ноги — ходаки́ або чере́вики.

Жіноча або — як у Явірці кажуть — »ба́бська« одежа: че́хлик (вишивана сорочка), ле́йбик (корсет), фарту́х (спідниця), ху́ста (запаска). На голові носять жінки »чипе́ц«; його завивають хусткою, що зветься „ху́стя«.

Дівчата носять на голові фаце́лик (»ху́стя зо стрямпа́ми«). Коси навіть заміжні не підтинають, а завивають їх на »хи́млю« (колісце, а то й кусок дерева), та ховають під »чипе́ц«. Як прикрасу носять жінки на шиї »драби́нку« (ґердан із »паці́рків« на взір драбинки), а дівчата ще й сто́нчки (стяжки). Зимою завиваються жінки у »пла́хту«.

Сянік. Ф. Коковський.

[1] Пеленський, Є. Ю. М-р: Бібліографія української бібліографії. „Дзвони", Львів, 1932, в 2-ого ч. досі і окремо (друкується).

З військової термінології.

У »Новім Часі« ч. 131 з дня 16 червня м. р. поміщена нотатка про »винахід нової крісової муніції«. Перекладач згаданої нотатки не задав собі труду поглянути до словника за »муніцією« і задовольнився вульгарним терміном. Академічний словник (див. ст. 584 »Рос.-укр. словник« том II) подає правильну форму »амуніція«. Той сам вираз подає й »Рос.-укр. словник військової термінології«, Д. В. У., 1928 р. »Амуніцію« можна б зукраїнізувати, і тоді вона була б »стріливом«, або »набоями«. Галицький вираз »кріс«, »крісовий« ніде не прийнятий до словників. Маю на думці академічні словники.

В Україні прийнятий вираз »рушниця«, »рушничний« для означення зброї без нарізів (ґвинтів). Військова рушниця з нарізами, і тому названо її (з російської мови) »ґвинтівкою«. Невживаний прикметник від ґвинтівки заступаємо в практиці терміном »рушничний« (р. порох, набій, ремінь і т. ін.)

Дальший невдатний вираз — це »крісове дуло«. Із змісту можна догадуватися, що це »цівка«, що при вжитті нововинайденого »стрілива« мусіла б бути з спеціяльної сталі. »Дуло« це тільки »виліт« цівки (wylot lufy, Mündung).

В попередньому числі »Н. Ч.« я вичитав, що на якімсь кораблі уладжено »летунський майдан« для злітання й зсідання літаків. Цей вираз може спричинити велике непорозуміння й дати привід до гумористичних заввааг. На означення летунського майдану мають, напр. поляки, різні вирази, віддаючи рівночасно характер його, а саме: port lotniczy, lotnisko і lądowisko. Lądowisko — це провізорично збудований »летунський майдан« до осідання літаків. Виходило б, що українська мова потребує ще двох виразів, що відповідали б виразам »lotnisko« і »port lotniczy«. Пропоную новотвори »летище« і »летунський порт«. Летище означатиме загально кожний »летунський майдан«. При спеціяльнім підкресленні технічних споруд, як освітлення поземелля, заведення метеорологічної служби, уставлення орієнтаційних знаків і т. ін. скажемо »летунський порт«. Вираз »летунський майдан« — це провізоричне летище, призначене головно до потреб війни, або до примусового осідання літака на випадок нещастя.

У зв'язку з повищим хочу подати кілька проєктів термінів із летунства, що в згаданих словниках ще не зукраїнізовані, а саме: авіяція, авіятор, авіяпошта, авіяпарк, ангар і т. п. Народня мова в Галичині утворила свої вирази: »летунство«, »летун« або »літун« (обидва терміни є в академічнім Словнику), летунська пошта, летунський парк і т. п. У військовім значенні розумію під »літуном« особу літального персоналу, цебто пілота, стежача, фотографа і летунського стрільця. Називати літунами чи летунами ввесь персонал летунських полків буде неправильним.

На вираз »ангар« уживає дехто новотвору »летівня«. На мою думку, цей новотвір відповідає духові мови й своєму призначенню. Летівні бувають сталі на летищах, або переносні на летунських майданах.

Наприкінці подаю кілька новотворів, чи перекладів польських термінів для читачів »Рідної Мови«, що цим цікавляться: Aeronauta — повітропла́вець, awjonetka — літачо́к, dwuosobowiec — двосі́дець, dwupłatowiec — двокри́л, jednoosobowiec — односі́дець, jednopłatowiec — однокри́л, j. nadkadłubowy — висококри́лий однокрил, j. podkadłubowy — низькокри́лий однокрил, płat — крило́, площинка, pływak (wodnopłatowca) — поплаве́ць, reflektor — світломе́т (прожектор в Україні), trójpłatowiec — трикри́л, wielkopłatowiec — велика́н-літа́к, wielopłatowiec — багатокри́л, wodnopłatowiec — водоліта́к, w. łódkowy — човноліта́к.

Оппельн. І. Ільницький-Занкович,
б. поручник.

Життя слів.

Ва́дити, вада — первісне значення було „говорити неправду", брехати, зле про кого розповідати. Слово знане в пам'ятках ще з XI віку, часте в грамо-

тах. Пандекти Антіоха XI в. знають це слово Договір 1270 р.: „А холоп или раба почнеть вадити на господу, тому ти вѣры не яти“. Крехівський Апостол 1560-х р.р. ц.-сл клеветати перекладає через „вадити“, напр.: „Абы тыи, што вадет, завстыдилися“ 1 Петр. 3^{16} ст. 188. Словник П. Беринди 1627 р. слово „клеветникъ“ перекладає: звадца. Вада — „клевета“ доводила до сварки й шкодила, а тому рано повстали й інші значення цих слів у нашій мові: сварити, заваджати, шкодити, а для ва́да — обмова, недостача, дефект, зла риса.

Вала́х — мешканець Валахії або й молдаванин. Валахи встарovану часто займалися в нас каструванням коней та скота, як вправні до того пастухи. Звідси й повстало „вала́шити“ — робити валахом, „вала́х“ — оскоплений, зкастрований. Акт 1590 р.: У мене укралъ коня валаха. Словник П. Беринди: „Каженик — валашаный человѣкъ, рѣзанець, валахъ“.

Вале́т — назва молодшої карточної фігури, від франц. valet з vaslet (з лат. vassallus) — слуга, хлопець. Див. хлап.

Ва́рвар у грецькій мові визначало спочатку тільки чужинця, взагалі ж не грека, той, що говорить іншою мовою. Але через те, що самі греки ставили себе дуже високо, а свою культуру вважали за найвищу, що на той час справді було так, слово ва́рвар набуло презирливого, згірдливого значення, — чоловік неосвічений, невихований, грубий. А скоро по тому повстало й дальше значення, — нелюдський, жорстокий. Усі ці значення слово „варвар“ набуло собі ще за стародавніх часів у самій Греції, ці ж значення перейшли потім разом із цим словом до Риму й поширилися по Европі, дійшли й до нас. Наш Новий Завіт знає слово „варвар“ (Справи Апостольські 28^2, 28^4, Римл. 1^{14}, Колос. 3^{11}) головно в значенні чужинця, але знає його також уже й з відтінком презирства (Рим. 1^{14}, Колос. 3^{11}).

Ведмідь повстало зо старшого медвѣдь, через переставлення *м* і *в*. Див. медвідь. У нашій літературній мові поширилася форма „ведмідь“, а „медвідь“ рідка, див. „Рідна Мова“ 1933 р. ст. 313.

Ве́лет або ве́летень — назва великанів, якогось великого зростом народу. Про велетнів в українській народній письменності багато різних оповідань. Походить чи не від „великий“, але в нас защепилася тільки форма „ве*ле*тень, ве*ле*тенський“, а не „ве*ли*тень“. Уже українські пам'ятки XVII віку добре знають слово „велетень“; так, у Словнику П. Беринди 1627 р. слово йсполинъ перекладається: велетъ, дужій а великій члк; Вірші Климентія XVIII в. ст. 198 розповідають „о велетнях, або теж о великих людях“. Проф. A. Brückner у „Słownik etymologiczny“ 617 твердить, що це слово повстало від тих Велтів, що про них розповідає в II віці по Христі Птоломей, цебто від назви найстаршого слов'янського племени, що до X віку жило поміж Одрою й Лабою. Від нас зайшло до поляків, де відоме яко welot.

Вересень див календар.

„Викручуватися сіном“. Про походження цього виразу С. Максимов („Крылатыя слова“, 1890 р. ст. 468-469) розповідає таке. Поляк Смолик, один із королівського оточення, заклався був, що сам вип'є бочку угорського вина тут же в пивниці. Смолик добре пив, але пересвідчився, що бочки таки не вип'є, а товариші вимагали випити. В пивниці було багато сіна. Смолик пустився на хитрощі, аби но втікти з пивниці. Він запропонував, що скрутить із сіна шнура і витягне ним усіх. Викручуючись таким чином сіном, Смолик утік із пивниці.

Чистота й правильність української мови.

Відповідь на запитання наших Читачів.

Б-би (Учитель М. Приймак із Корчина). Українська літературна мова пильно розрізняє *б* від *би* і ніколи їх не плутає: *б* уживаємо по голосних звуках, а *би* — по приголосних, напр. у Шевченка: Як *би* то далися орлиниї крила, за синім *би* морем милого знайшла, живого *б* любила... у яму *б* лягла. У цілім „Кобзарі“ *би* по голосним звуці нема ані разу! В Галичині дуже часто пишуть *би* не по-літературному, цебто по голосних, а треба *б*. Так само *же* пишемо тільки

по приголосних звуках, а *ж* — тільки по голосних.

Бельгійські географічні назви. Інж. Г. Яковлів із Jambes-Namur пише нам: „Слід би усталити український правопис столиці Бельгії; пишуть різноманітно: Бріссель, Брюссель, Брусселя, Бріселля і т. ін. Якщо брати французьке Bruxelles, то фонетичний переклад буде Брюксель або Брюсель, а як брати фламандське Brussel, то буде Брюсел. Отже на мою думку треба писати Брюсел або Брюксель, а не йнакше. По-українському Antwerpen завжди був Антверпеном, а тепер чогось пишуть Анвер, за французьким Anvers. Бельгійське місто пишуть Лювен, а не Лувен за фр. Louvain, а варт би за фламандським Leuven — Льойвен“. Чужі географічні назви ми часто пишемо за вимовою французькою або німецькою, а не за вимовою тубільною; безумовно, цього треба потроху позбуватися (див. „Рідне Писання“ § 295а[6]), бо ж і нам неприємно, коли наші міста Европа пише не в нашій вимові. В академічних правописних словниках установлено тільки по одній формі: Антвéрпен, Брюссéль (Лювену, на жаль, ніде не знаходжу). Французьке *u* (і німецьке *ü*) в наддніпрянській Україні віддавна все передають через *ю*, чому й останній правопис закріпив форми: Брюссель, бюро і т. ін.

Добрúдень (Управитель школи в Купичволі І. Майовський). Давні: добрий день, добрий вечір (здається, було добрúй) через дуже часте вживання злилися в одне слово й загубили своє *й*, — літературна мова вживає тільки форми добрúдень, добрúвечір. Жива мова знає різні варіянти: добрий дéнь, добрий вéчір, день дóбрий (часте на Київщині, але нема вечір дóбрий, тільки добрúвечір); рідко: доброго дня, доброго вечора (з опущенням „бажаю вам“). На Київщині цікаве розрізнення: зранку кажуть: добрúдень (російське „доброго ýтра“), а далі тільки: день дóбрий (російське „здрáвствуйтє“).

Китáй—Хіни (Софія Яблонська, Tonkin, Indo-Chine). Слово „Китай“ повстало від тюркського „кетай“ — власна назва того тунгузького народу, що на початку X-го ст. підбив північний Китай і заклав свою династію „китанів“ (907-1125 по Хр.); монгольська назва — kitat; у Марка Поло — Cathay і так само арабське Khatāi — північний Китай. Матерію, що привозили з Китаю, у нас названо к и т á й к о ю. Західньоевропейські назви: нім. China, франц. Chine і т. ін. повстали раніше, чи не від назви династії Tsin (III ст. до Хр.); цю назву до Европи занесли араби й перси. Самі китайці не звуть себе ані китайцями, ані хіньцями, але: чжун-гожень („люди Серединної держави“) або хань-жень („ханські люди“); так само й держава має різні назви, але не наші.

Навмúсний (Учитель О. Григорович, Andrew, Канада). Прислівник „навмúсне“ широко відомий у нашій мові, а за останні роки повстав від нього і прикметник „навмисний“, і вже добре защепився до літературної мови. Академічний „Рос.-укр. Словник“ II 771 подає: навмúсний, умúсний (російське „нарочний“); цікаво, що Словник Б. Грінченка подає тільки „навмúсне“, а „навмисний“ ще не знає, а це показує, що „навмисний“ повстало за останніх часів. Вдавнину писали умыслне, наумыслне; напр. Книга гродська Луцька 1562 р. к. 89: Стерегъ, хотячи его вмыслне забити. Із сполучення *слн* випало *л* (див. „Рідне Писання“ § 59), так і повстала форма „умисне“, „навмисне“ і т. ін.

Одіж, одежа. Інж. Г. Яковлів із Бельгії запитує: „Вичитав я в часопису таке: Зима спричинила велику дорожнечу на о д і н н я“; що це за слово о д і н н я?“ Слово „одіння“ — це західньоукраїнське місцеве, літературна мова вживає: óдіж, одéжа, вбрання́, óдяг, одéжина.

Примівка — прúказка (Проф. Ів. Василашко в Чернівцях). Між „примівка“ й „приказка“ різниці нема. Академічний „Рос.-укр. Словник“ т. III. ст. 394 рос. „пословиця“ перекладає так: приказка, прислів'я, прúповідка, приповідáнка, приповістка, приповість, приговірка, примівка, примóвля, помівка, пóсловка; як бачите, на першому місці поставили „приказка“, а перед кінцем — „примівка“. Відомий збірник М. Номиса 1864 р. зветься: „Українські приказки, прислів'я і таке інше“. Таким чином „прúказка“ — найчастіше цього значення літературне слово.

Річ, рéчі (Управитель школи І. Майовський у Купичволі). Слово „річ“ так відмінюємо: річ, цієї речі, цій речі, цією річчю, на цій речі: множина: ці речі, цих речéй, цим речáм; до речі, не до речі. Вдавнину було рѣчь, рѣчи — слово, мова; як з нього повстало наше значення (лат. res, нім. Sache), не вияснено. З XIV ст. часто маємо вже речь, речи в значенні res, Sache, а з нього й можна виводити річ — речі (див. „Рідне Писання“ § 16), бо давнє рѣчь мусіло б дати тільки річ — річі (там же, § 27а).

Цілковúтий (Учитель О. Григорович, Andrew, Канада). Прислівник „цілковúто“ і прикметник „цілковúтий“ повстали в нашій літературній мові за останніх часів, Словник Б. Грінченка ще їх зовсім не знав. Але Академічний „Рос.-укр. Словник“ 1928 р. вже їх добре знає; напр. III 340 рос. „полный“ (в розумінні закінчений) перекладає словом „цілковúтий“ і подає приклади: Цілковите розуміння справи, Цілковитий бéзлад, Цілковита ілюзія. Пень слова праслов'янський, але саме слово „цілковитий“ прийшло до нас чи не з польського całkowity.

Чорнúло (Управитель школи в Купичволі Ів. Майовський). Слово це широко відоме ще з перших слов'янських пам'яток XI віку: чрънило — чьрнило — чернило, чорна рідина до писання. В українській мові полишилася старослов'янська форма „чорнúло“ (в російській мові тільки „чернила“, цебто слово множинне, pluralia tantum). Напочатку це слово визначало тільки чорну рідину до писання, звідки й назва. Пізніше значення цього слова поширилося, — воно стало визначати всіляку рідину до писання, чому й повстали такі чудні вирази, як: „червоне чорнило“, „зелене чорнило“ і т. ін. Правда, в нашій мові ширяться й добрі новотвори: червонúло, зеленúло і т. ін. Болг. і серб. мастило, чеське inkoust, рос. чернила. Польське „атрамент“ повстало з латинського atramentum. Ми маємо своє добре стародавнє „чорнило“, нащо ж тоді нам чужого „атраменту“?

Урядóвець — урядник (Мр. І. Коровицький, Варшава). Слово „урядник“ в XV—XVIII віках

було сильно поширене в Україні; в Литовській Метриці XV-XVI в. в., як і по інших урядових актах, це звичайне дуже часте слово. Крехівський Апостол 1560-х років уживав слова цього, як звичайного: Єст суд и врадники 107, перекладаючи тим польське rayce, ц.-сл. анѳупати, Дії 19[38]. Було ще слово „урядовник", теж старе. Слово *ряд* — праслово, від нього пішли: уряд, урядник. Слово рѧдъ те саме, що й чинъ, „порядок", а тому встаровину були з однаковим значенням урѧдьникъ і чиновьникъ, — „хто встановлює порядок". Здається, чеське úředník, було джерелом і польського urzędnik, і українського „урядник", найперше як урядовця судового; рос., болг. і срб. чиновник, за давнім чиновьникъ. В 1878 р. в Росії запроваджено інституцію поліційних „урядників", і з того часу старе наше слово набуло собі особливого неприємного відтінку, чому і в літературній нашій мові стали оминати його й заступати новим: урядовець. Тепер у літературній мові панує „урядовець"; стародавнє „урядник" не рідке ще в Галичині. Словник Б. Грінченка подає „урядника", а нового „урядовця" ще не знає. „Словник правничої мови" 1926 р. на ст. 222 рос. „чиновник" перекладає: „чиновник, службовець, урядовець", про „урядника" не згадує.

Хосе́н, хосе́нний (Др. Д. С. із Канади) дуже поширені в західньоукраїнських говорах, у мові літературній не вживані, східнім укр. говорам зовсім не знані. „Хосен" повстало з тюркського хазна, казна „скарб"; через мадярське haszon „користь, прибуток" слово примандрувало й до мови української, де широко розійшлося, зберігаючи мадярське значення. Слово „хосен" чи „хусен" знаходимо вже в карпатських пам'ятниках XVI віку. В північносербських краях вираз „хасна" користь дуже поширений, за мадярським впливом, але літературна мова оминає його. В Канаді й Америці ці слова „хосен, хосенний, вихіснувати" загальновживані, бо занесені сюди емігрантами з Галичини. В літературній мові вживаємо: користь, корисний, використувати, а не: хосен, хосенний, вихіснувати.

Европейський-европський. Наше „европейський" витворили ми за російським европейскій та за польським europejski, так само й болгарське европейски. Форма „европейський" не слов'янська, утворена за німецьким europeisch. Слов'янська українська форма мусіла б бути тільки „европський", пор. чеське evropský, словацьке europsky, сербське европски. Чеські стилісти форму evropejský вважають за помилкову і радять писати тільки evropský. Жива східньоукраїнська мова завжди українізує початок цього слова, цебто приставляє *й:* Європа, європейський, див. „Рідне Писання" §§ 277, 284, тому правильна українська форма бреніла б: європський. Але в нас уже втерлося слово „европейський" і стало літературним.

Застосувати (Суддя Яр. Марків у Бучачу). Нагінка на слово „застосувати" неслушна, — це слово таки літературне. Німецьке stossen дуже рано занесене до мов польської й української, так що в нашій мові воно досить розгалужене. Так, словник Б. Грінченка подає: пристосовувати, пристосовуватися, стосуватися, стосунок; в 3-ім виданні 1927 р. за словником А. Ніковського додано ще застосо́вувати. Академічний „Російсько-укр. Словник" 1928 р. т. III. 504 рос. „применять" перекладає й словом „застосувати, пристосувати"; взагалі академічний Словник знає ці форми, напр. на 504 ст.: пристосо́вування, за-, пристосо́ваний, застосо́ваний, стосовно до кого-чого, пристосовуючись до обставин, пристосовуваність, пристосо́вуваний і т. ін. Така велика поширеність цього слова говорить про його глибоку давність у нашій мові. І справді, уже в Крехівськім Апостолі 1560-х років це слово дуже часте, і вживається, як загально знане, напр.: Можеться то стосовати до вѣрних 628, То Павел стосуєть до Євангелія 274, То ся стосуе о крещении нашим 330, Закон буде пристосован до Христа 370, Тыи речи пристосовал есми к собѣ самому 310 і т. ін. Звичайно, замість німецького „застосувати" можна вживати й свого: прикласти, приложити, ужити, рідше: приспособити, примінити, приладнати. Але хиба ми в своїй мові не вживаємо сотень інших німецьких слів? Див. „Рідну Мову" I 113-118.

До Ординаріяту (о. Д. Бодревич в Уличні). Неживі іменники чужого походження в родовім відмінку однини закінчуються на *-у*: з університету, з акту, до процесу, з Берліну, до секретаріяту і т. ін.; таксамо: до Єпископського Ординаріяту (а не: до Ординарiята). Див. „Рідне Писання" § 71 і 288.

Побіжда́ти (Генерал В. Кущ у Варшаві). Форми: побіждати або побіджати — це архаїчні форми, тепер уже не вживані. Словник Б. Грінченка подає ще „побіждати", Франко уживає „побіджати", але літературна наша мова тепер знає частіше перемагати".

Про́тягом (К. С. у Парижу). Вираз: „зробив це про́тягом двох днів" не український, повстав чи не підо впливом нім. im Laufe. По-українському дуже добре буде: „зробіть це *за* два дні". Українська мова знає слово „протягом", але тільки в значенні протяжно, спроквола; так, Словник Б. Грінченка III. 487 подає гарний приклад із народньої мови: Оцю пісню у нас протягом співають, цебто протягуючи. Пор. »Р. М.« I 108-9. 222.

Табір (Генерал В. Кущ у Варшаві). Слово „табір" — угорського походження, tábor; в XV в. його поширили по Чехії „таборити", а від них це слово розійшлося поміж слов'янами і забрело й до нас. Ще Словник Б. Грінченка подає форму „табор", але нові академічні словники знають уже тільки „табір". В давно позичених словах *о* не рідко міняється на *і*, напр.: фіртка, папір, стіс, фільварок, піп, дім, кімната, ґніт, дріт і т. ін. Див. „Рідне Писання" § 288.

Умовитися (Суддя Яр. Марків у Бучачу). Польське umówić się по-українському передаємо: умовитися, годитися, зговоритися, — всі слова добрі літературні. Польське umowa, рос. условіе передаємо: умова, договір, угода.

Україна, а не Вкраїна (Р. Ґеник-Березівський, студ.). Ненаголошене наросткове *у* в нашій мові легко переходить на *в* (ў): учитель — вчитель. Але наголошене початкове *у*, а також *у* чужих слів ніколи в нашій мові не міняється

на *в*: кажемо тільки: ухо, Урал, університет. Слова: „Україна, український“ якраз належать до тих, що в нашій мові зовсім легко зміняють своє початкове *у* на *в*; напр. Шевченко дуже часто пише Вкраїна. Але за тих років, коли Україна була самостійною державою, встановлено не міняти початкового *у* на *в*, і писати тільки: Україна, український, а не: Вкраїна, вкраїнський. Сучасна літературна мова так само пише тільки: Україна, український. Див. „Рідне Писання“ § 238. Пишемо й говоримо тільки: *в* Україні, а не *на* Україні, див. „РМ“ І ст. 217.

Бібліографія нових праць для вивчення української мови.

Збірник Комісії для дослідження історії української мови, т. І. Всеукраїнська Академія Наук. За редакцією акад. А. Кримського та проф. М. Драй-Хмари. Київ, 1931 р. 339 ст. Ціна 4 крб. Зміст: Дмитро Шелудько: Німецькі елементи в українській мові ст. 1-60. Проф. Григорій Ільїнський: Як виникли українські форми наз. одн. сер. роду типу »зілля« 61-76. Проф. Григорій Ільїнський: Замітка про український прислівник »гала« 77. Олена Курилова: До питання про походження північно-українських рефлексів *о—uе, wе, wу, е* 79-85. Др. Василь Сімович: Українські чоловічі ймення осіб на *-но* 87-112. Проф. Петро Бузук: З історичної діялектології української мови. Говірка Луцької Євангелії XIV в. 113-135. Проф. Микола Семенів: Словосполучення з прийменником *над* у мові українських грамот XIV і першої половини XV в.в. 137-140. Проф. Михайло Драй-Хмара: Фрагменти Менського пергаменового апракоса XIV в. 141-246. Володимир Ярошенко: Українська мова в молдавських грамотах XIV-XV в. 247-338.

Проф. М. Грунський та П. Ковальов: Історія форм української мови. Підручна книга для Педвишів. Державне Видавництво »Радянська Школа«. Харків, 1931 р. Ціна 2 крб. 50 коп., 352 ст.

Др. Василь Сімович: Хрестоматія з памятників староукраїнської мови (старого й середнього періоду до кінця XVIII. стол.) з додатком вибору зі староболгарських памяток зі словничком. Прага, 1932 р. ст. 438+56. Видання літографоване. — Йосиф Їречек і українська мова, до азбучної заверюхи 1859 р., Прага, 1933, 70 ст.— До морфології українських прикметників, 1933 р., »Slavia« XII ст. 26-44, Прага. — Zur Frage *е—'о* im Ukrainischen, відб. з »Charisteria« 1932 р., ст. 33-38.

Пушкар М. Др.: Наймолодша паляталізація шелестівок в українській мові, Варшава, 1933 р., 96 ст., вид. »Укр. Наук. Інституту«.

Мироненко Мих., за ред. проф. М. Грунського: Українська фразеологія (прийменники та їх роля в реченні). Ціна 60 коп.

Смужка М.: Драгоманов у боротьбі за народню мову й літературу в Галичині й оцінка творів Федьковича, »Критика« 1933 р., Львів, ч. 1 ст 38-43.

Матіїв-Мельник М.: Методичний курс для учителів української мови. Звідомлення. »Українська Школа« 1933 р. ч. 3-5 ст. 34-47.

Сальоні Ю. Д-р.: Нарис методики української мови. Виклади на методичному курсі української мови у Львові. »Українська Школа« 1933 р. ч. 3-5 ст. 47-52., ч.ч. 4-9.

Hujer O.: Bibliographie des Iahres 1931, том XVII »Indogermanisches Jahrbuch«, на ст. 279-284 подано спис праць із української мови.

Л. Ф. Червінська — А. Т. Дикий: Покажчик з української мови. Матеріяли по 1929 рік. Харків, 1929-1930. Ціна 2 крб. 50 к. 290 ст. Це бібліографічний покажчик праць з найдавнішого часу по 1929 рік. В основі цієї книжки лежить праця І. Огієнка: »Українська мова, бібліографічний покажчик«. Київ, 1918 р., доповнена працями 1918-1929 р.р.

Др. Зиновий Лисько: Музичний словник. Видавництво Музичного Товариства ім. М. Лисенка, філія в Стрию. Стрий, 1933 р. 165 ст. in 8⁰.

Ізюмов О.: Словник російсько-український. Вид. 3, 678 ст. Ц. 1·50 карб.

Йогансен М., Наконечний М., Німчинов К., Ткаченко Б.: Практичний російсько-український словник. 238 ст. Ціна 1·85 карб.

Практичний російсько-український словник ділової мови (конторської та рахівничої). Склали: Є. Лінкевич, Б. Міхайлович, П. Скрипник і І. Степаненко. Зредагували М. Гладкий і К. Туркало. В додатку: Український правопис, склали: Проф. М. Грунський та Г. Сабалдир. Київ, 1926 р., 136 ст. in 16⁰. Ціна 40 коп.

Ізюмов О.: Правописний словник, Харків, 1931 р., виданння »Радянська Школа«, 580 ст. in 16⁰. 60000 слів.

Грунський М.: Основи українського правопису. Київ, 1929.

Грунський М. та Мироненко Мих.: Український правопис. Київ, 1929.

Синявський Ол.: Найголовніші правила української мови (за новим правописом). Київ, 1929.

Наконечний М.: Про новий правопис український. Харків, 1929.

Осипів М.: Найголовніше з нового українського правопису. Вид. 3. Харків, 1929.

Гладкий М.: Новий український правопис. Вид. 4-те, Київ, 1930.

Рудницький Яр.: Українська спортова термінологія, »Спортовий Альманах«, 1933 р., Львів, ст. 17-18.

Словник чужих слів.

Член Болгарської Академії Наук, звичайний професор порівняльного мовознавства в Софійськім університеті, загальнознаний учений Др. Степан Младенов оце недавно, 1932 року випустив таку ніби далеку від праці вченого популярну книжку: „Речникъ на чужитѣ думи въ българския езикъ, съ обяснения за произхода и состава имъ“, София, 604 ст. ін 16⁰. Це показний Словник, де докладно пояснюється значення чужих слів. Але словник заслуговує повної уваги тим, що при кожнім слові подане його чужоземне джерело. В передмові до Словника автор

радить не зловживати чужими словами там, де їх можна легко заступити словами рідними, і тому ставить по таких словах! або !! і подає відповідне болгарське слово.

Сам факт, що першорядний словіст „опускається“ на таку „малу працю“, як словник чужоземних слів, вартий уваги й наслідування, — ми, українці, дуже потребуємо власне такого словника. Пригадую, коли року 1912-го випустив був я в Києві Словничка чужих слів (з різними науково-популярними додатками), мав я не мало клопоту, поки переконав своїх учених товаришів, що така праця дуже потрібна для народа (сердечно прошу осіб, що мають цього мого Словника, прислати його мені в замін за іншу працю, бо не маю його). Ст. Младенов користається в Болгарії широкою популярністю як редактор науково-популярного двомісячника „Родна Речь“, що працює для розвитку болгарської літературної мови. Новий Словник Ст. Младенова буде корисний не тільки для широких кругів болгарської інтелігенції, але й для всіх тих мовознавців, що займаються етимологією слів. Шкода тільки, що при Словнику не подано бодай в найкоротшім зарисі історії чужих слів у болгарській мові (хоч би так, як то зробив був я при своїм Словничку), що для автора, відомого етимолога, була б справа зовсім легка, а між тим широке громадянство пізнало б один із дуже цікавих засобів зростання кожної літературної мови.

І. Огієнко.

Початкова Граматика української літературної мови.

Перші дві букві в нашім старім церковнослов'янськім письмі звалися *аз* (а, цебто я) і *буки* (б, цебто буква, літера), а звідси й повстало слово *áзбука*. Замість áзбука по-нашому можна казати *абéтка* (від назов: а-бе). Перші дві букві в грецькій азбуці звалися *áльфа* й *бéта* (α, β), тому греки свою азбуку назвали *альфабéт*. — Не кажіть: азбýка, богато букв, але: áзбука, багато бýков.

Букви, розкладені в особливому порядку, звуться áзбукою.
Усіх буков в українській áзбуці 33. Порядок їх та назви такі: А а *а*, Б б *бе*, В в *ве* (а не *ву*), Г г *ге*, Ґ ґ *ґе*, Д д *де*, Е е *е*, Є є *йе*, Ж ж *же*, З з *зе*, И и *и*, І і *і*, Ї ї *ші*, Й й *й*, К к *ка*, Л л *ел*, М м *ем*, Н н *ен*, О о *о*, П п *пе*, Р р *ер*, С с *ес*, Т т *те*, У у *у*, Ф ф *еф*, Х х *ха*, Ц ц *це*, Ч ч *че*, Ш ш *ша*, Щ щ *ща*, Ю ю *ю*, Я я *я*, Ь ь *знак м'якшення*.

Оцей порядок нашої áзбуки вивчіть напам'ять!

Форма писаних буков української áзбуки така:

Аа, Бб, Вв, Гг, Ґґ, Дд, Ее, Єє, Жж, Зз, Ии, Іі, Її, Йй, Кк, Лл, Мм, Нн, Оо, Пп, Рр, Сс, Тт, Уу, Фф, Хх, Цц, Чч, Шш, Щщ, Юю, Яя, Ьь.

Порівняйте áзбуку друковану з писаною і встановіть різницю поміж ними. Не пишіть *в* як *b* (а тільки *в*). Коли пишете *ф*, то пильнуйте, щоб переднє й заднє півкола міцно прилягали до середньої лінії, а не пишіть так: *с|ɔ*, бо це буде ніби *ср*. У Великій Україні пишуть *я*, а в Галичині *ѧ* (ніби *а* з гачечком догори), перше повстало з церковного ѧ, а друге з ꙗ; обúдві формі добрі.

Коло буков часом ставимо бýквенні значки: перéтинка або апóстроф ' та нáголос ´, напр.: ім'я, м'ясо, б'ю, мýка — мукá, сóли — нема сóли. Але про ці значки будемо вчити далі.

Завдання 11. Спишіть оці слова в áзбучнім порядку за першою буквою: адреса, багатий і т. д. Запам'ятайте, як треба писати ці слова. Апóстроф на порядок áзбуки не впливає.

Зима, їхній, багатий, легенький, книжечка, порожній, вчора, тоді, осіння, глибокий, давній, жіночий, Євангелія, м'ясо, рілля, нарóдній, світати, яблуко, юнак, удівець, французький, хатній, шкура, чорнобривий, щетина, адреса.

Завдання 12. Спишіть оці слова в áзбучнім порядку за першою й другою буквою. Завчайте, як ці слова пишемо.

Братній, бойовúй, багатир, буряк, будень, боротьба, братік, бджола, блискавка, бігти, безрідний.

Завдання 13. Спишіть оці слова в áзбучнім порядку за першою, другою й третьою буквою. Завчайте, як ці слова пишемо.

Кістю, квітка, з Києва, криниця, колишній, кімната, коридор, Київ, квасоля, кожний, калач.

Завдання 14. У словниках слова подаються в áзбучнім порядку за всіма буквами. Візьміть якогобудь українського словника і швидéнько розшукайте в нім оці слова: рідний, теперішній, легкий, яблуня, вісім.

Завдання 15. Чи скотина, птахи, собаки мають звуки? Запишіть так:

Курочка ко-ко-ко. Півник.... Корівка.... Собака.... Горобчик.... Гусочка.... Овечечка.... Зозуля.... Жаба.... Котик.... Ворона....

Завдання 16. Допишіть оці рéчення:

Собака гавкає. Овечка... Свиня... Кінь.... Курочка.... Півник.... Горобчик.... Ворона.... Сорока.... Корова.... Кіт.... Гуска.... Соловей.... Голуб.... Зозуля.... Жаба....

Завдання 17. Подумайте й скажіть, від чого повстали слова: гавкати, мекати, рохкати, кукурікати, цвірінькати, кракати, мукати, мавкати, ґеґати і т. ін.?

Завдання 18. Чи чули ви круг себе звуки не від живої тварини? Які звуки або шуми можна вчути, коли дощ іде, як вода в млині з коліс падає, грім гримить, буря виє, дзвін дзвонить, листя шелестить?

Завдання 19. Подумайте й скажіть, від чого повстали назви: áзбука, абéтка, буквáр, словник? Чому поляки на свою азбуку кажуть abecadło?

9. Знаки́ розділóві.

Синє небо всипане було зорями. Зорі тихо тремтіли. Ішов кобзар до Києва та сів спочивати; торбинками обвішаний його поводатий. Я залюбки читав Франкову повість: „Захар Беркут". Праця єдина з неволі нас вирве, нумо до праці, брати! За що мені мука? Сьогодні — пан, а взавтра — пропав. Ледве-ледве дише. Зима... холод... діти плачуть. Леґінів (парубків) повели на майдан.

Порахуйте, скільки в прочитанім маємо знаків розділових? Для чого нам знаки розділові? Чому вони так звуться — знаки розділові? Що вони розділюють? Яка форма знаків розділових? Як кожний знак називаємо і як пишемо?

Знаки́ розділóві розділюють думку від думки і тим допомагають нам докладніше писати свої думки, а також докладніше розуміти читане.

У нашім письмі маємо 11 таких розділóвих знаків: 1. крáпка . 2. серéдник ; 3. кóма або перéтинка , 4. двокрáпка : 5. оклúчник або знак óклику ! 6. питáльник або знак питáння ? 7. рúска — 8. рóзділка чи злýчка - 9. крапки́... 10. лапки́ „ " і 11. дужки́ ( ).

Завдання 20. Перепишіть до зшитка всі 11 розділових знаків разом із їхньою назвою.

Завдання 21. Прокажіть голосно цілу українську áзбуку за її порядком.

Завдання 22. Перепишіть і запам'ятайте оце:

По-літературному треба ось так говорити й писати, а не так, як у дужках ( ): Брат *і* сестра (брат *а* сестра), алé (но), Олександер (Александер), Олексій (Алексій), Андрій (Андрей), Анастасій (Анастазій), Софія (Зофія), Антін (Антон), дуже (барзо), цілкóм (цалкем), руйнувати (бурити), п'ять буков (букв), ніби-наче (будьто), боротьба (борба), скоріше (борше, боржій), бондар (боднар), блискучий (лискучий), блúскати (лискати).

10. Великі букви.

Про Тараса Шевченка.

Тарас Григóрович Шевчéнко народився в селі Мóринцях, а зріс в с. Кирилівці на Київщині. Дитячі роки його пройшли в горі та в біді. Він служив за козачка в пана. Часто його й бито. Але Шевченко вийшов на волю. Він став великим українським поетом. Книга його писань зветься „Кобзáр".

Полічіть, скільки тут речень? З якої букви починається кожне речення? Для чого кожне речення пишемо з великої букви? Вдавнину речення починали з малої букви, чи добре то було?

Мова наших книжок та нашої інтелігенції зветься літературною. Для розвитку цієї літературної мови найбільше зробив Шевченко, тим то літературною мовою й стала головно мова Київська, а власне київо-полтавська. Чи ти читав уже „Кобзаря“? Чому „Кобзаря“ вважають за найкращу українську книжку? Чому літературною мовою стала в нас мова київо-полтавська, а не лемківська, не гуцульська чи яка інша говірка?

Букви бувають великі й малі. **Кожне окреме речення треба починати з великої букви.**

Завдання 23. З поданих запитань та з відповідів на них складіть оповіданнячко: *На полі.* Кожне окреме речення починайте з великої букви.

На полі.

Коли *встали батько та мати? (ще вдосвіта).* Кого *вони збудили? (дітей).* Куди *зараз усі рушили? (на поле).* Що робили *всі на полі? (жито жали).* А що робила *маленька Яринка? (дитинку гляділа).* Що стали робити *опівдня? (сіли обідати).* На що *жалілися діти? (на втому).* А що їм *батько на це* казали? *(шуткували).*

Від Редакції й Адміністрації.

На „Фонд Рідної Мови“ зложили: О. Скоропис-Йолтуховський 6 зл., Свщ. Ів. Губа 3 зл., Укр. Захоронка в Бориславі 3 зл., Д. Ковпаненко 2·75 зл., Т. Кобилянська 2 зл., Демчишин 2 зл., В. Гарасим 1 зл., о. І. Яблонський 1 зл. і 144 особі по 50 гр. — 72 зл. А всього — 92·75 зл. Усім сердечно дякуємо.

Перший річник „Рідної Мови“, ч ч. 1—12 за 1933 р. в оправі 10 зл. в краю, 15 зл. в Європі, 3 дол. в Америці. — Річник без другого числа неоправлений 6 зл. в краю, в Європі 9 зл., в Америці — 2 дол.

Передплата міжнародніми поштовими значками. Із тих країв, звідки не можна прислати передплату грішми, просимо її присилати міжнародніми поштовими значками: 15 значків за „Рідну Мову“ й 9 значків за „Бібліот. Р. Мови“ річно; за „Рідне Писання“ 3 значки.

„Словник місцевих слів, у літературній мові не вживаних“, вийде як третє число „Бібліотеки Рідної Мови“. Словника склав Проф. Др. Іван Огієнко. Книжка вийде на кошти з розпродажу „Рідного Писання“, а тому просимо Прихильників Рідної Мови жвавіше ширити поміж громадянством „Рідне Писання“, щоб не було задержки в виході „Словника місцевих слів“.

„Шануйте Рідну Мову, — десять мовних заповідей свідомого громадянина“ — таку таблицю розіслали ми всім нашим Передплатникам. Сердечно просимо при відновленні передплати добавляти 15 гр. за таблицю.

„Рідне Писання“ ч. І: Український правопис і основи літературної мови, 146 ст. Підручна книжка для школи, а також для вжитку широкого громадянства. Вийшла, як 2-ге число »Бібліотеки Рідної Мови« й розіслана всім Передплатникам »Р. Мови«. Усіх Прихильників Рідної Мови просимо ширити цю книжку поміж нашим громадянством. Виписувати її можна від Адміністрації »Рідної Мови« або від усіх книгарень. Ціна книжки з пересилкою: в краю 1 зл., за границею: в Європі 1·50 зл. (6 кор. чеських, 30 лей румунських, 5 фр. французьких, 1 марка німецька), в Америці 30 центів. Оправлена в англійське полотно з золотим тисненням — на 50% дорожче.

Виправлення. Виправляючи коректу статті Проф. С. Винницького, не мали ми авторського оригіналу, чому й вкралися до неї помилки. Просимо виправити в 1(13) числі »РМ.« таке: має бути: ст. 23 рядок 4 здолу: Bochme-ś; ст. 23 прим. 1: ochledaty; 24^2 що воно; 24_8 в інтермедії етимологічної форми; 24_2 народне; 25^{10} постійних; 25^{15} wam; 25^{18} дасть-бі; 26 підпис: Степан Винницький.

Нові книжки, надіслані до Редакції. Праці укр. високого Педаґогічного Інституту у Празі, т. II, 1934. — Календар Арґентинської „Просвіти“ на 1934 р. — Пъленъ правописенъ речникъ, Софія, 1932. — В. Пачовський: Розсипані перли, вид. 2, 1933. — О. Мицюк: Українські хлопомани, 1933, ц. 1 зл. — Я. Мандюкова: Жарти дядька Леська, 1933. — Другий річник Українського Економічного Бюра, Варшава, 1933, 173 ст., 1·40 зл., — зміст цікавий, мова значно ліпша, як у річнику І.

— Адреса »Рідної Мови«: Warszawa, ul. Stalowa 25 m. 10. Передплата річна 6 зл., піврічна 3 зл., четвертьрічна 1·60 зл.; за границею: в Європі 9 зл., в Америці 2 дол. річно. Нові передплатники, коли того бажають, дістають »Рідну Мову від 1. числа.

Відповідальний Редактор *Д. Гримало-Oідлецький.* Друкарня ОО. Василіян у Жовкві